

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Τομέας Χριστιανικής Λατρείας, Αγωγής & Διαποίμανσης
Π.Μ.Σ. Ποιμαντική Θεολογία & Αγωγή

Φροντιστηριακή εργασία
στο μάθημα

**Πολιτιστική διάσταση της Ποιμαντικής-Ποιμαντική
διάσταση του Πολιτισμού**

**ΠΟΙΜΑΝΤΙΚΗ
ΜΕΙΚΤΩΝ ΓΑΜΩΝ
στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής κοινωνίας**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΔΡΕ –ΛΑΙΖΗΝΟΥ Α.Μ. 20501
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Α. Μ. Σταυρόπουλος

ΑΘΗΝΑ 2009

Ποιμαντική μεικτών γαμών στο πλαίσιο της
πολυπολιτισμικής κοινωνίας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

✿	<i>Εισαγωγή</i>	3
✿	<i>Δεδομένα σύγχρονης κοινωνίας- πολυπολιτισμικότητας</i>	5
✿	<i>Αντιλήψεις περί γάμου στις θρησκείες: Χριστιανισμός, Ισλάμ</i>	9
✿	<i>Βασικά δεδομένα γάμων</i>	13
✿	<i>Ψυχολογικοί παράγοντες άγχους στους μεικτούς γάμους</i>	14
✿	<i>Αντιμετώπιση της πραγματικότητας –ποιμαντική μέριμνα</i>	18
	1. <i>Συμπεράσματα</i>	18
	2. <i>Προτάσεις</i>	20
✿	<i>Βιβλιογραφία</i>	24

☼ Εισαγωγή

Στο ποιμαντικό έργο της Εκκλησίας ένας από τους βασικούς στόχους ήταν πάντοτε ο Γάμος, η οικογένεια, η διαφύλαξη της ενότητάς της, η ορθή και Ορθόδοξη πορεία της στη ζωή και τις δυσκολίες της, η οριοθέτηση των ρόλων και η ισορροπία των προσώπων μέσα σε αυτή.

Απώτερος στόχος της Ποιμαντικής Επιστήμης είναι η μεθόδευση της θεωρίας των αρετών σε πράξη -η εφαρμογή των αρετών από τους ποιμαινόμενους, δηλαδή από τους μελλόνυμφους όσον αφορά την Ποιμαντική Γάμου, ώστε μέσα από το Γάμο –συζυγική συνύπαρξη, γονεϊκή σχέση- να οδηγηθούν στη Σωτηρία. Αυτό για το Γάμο σημαίνει ότι έχοντας αναφορά στην Εκκλησία, έχει ως στόχους τα γνωρίσματά της και έτσι γίνεται *εκκλησιολογικό* μυστήριο, όχι απλώς ανθρώπινο γεγονός, γίνεται το Μυστήριο της Αγάπης¹.

Σήμερα διανύουμε μια εποχή αποστασιοποίησης και απομάκρυνσης από το σώμα της Εκκλησίας για ένα μεγάλο μέρος του κόσμου, και κατά συνέπεια οι ευκαιρίες να ακούσουν οι σύγχρονοι άνθρωποι την ορθόδοξη θεολογία περί γάμου έχουν περιοριστεί. Παράλληλα είναι κοινή διαπίστωση ότι ο θεσμός της οικογένειας περνά κρίση, όχι μόνο προσδιορισμού αλλά κυρίως ταυτότητας και τρόπου ύπαρξης: το σπίτι μοιάζει λιγότερο με «εστία» και περισσότερο με ξενώνα και κέντρο διερχομένων, καθώς οι «οικογενειακές» στιγμές εκμηδενίζονται ολοένα, είτε για πρακτικούς λόγους –έλλειψη κοινού ελεύθερου χρόνου- είτε, και κυρίως, λόγω στοχοθεσίας του καθενός². Έχει μειωθεί η «εκτίμηση» των ανθρώπων στο θεσμό του γάμου, καθώς για πολλούς ανθρώπους δεν έχει την αξία που είχε άλλοτε και πολλές φορές ζευγάρια προτιμούν την ελεύθερη συμβίωση, δημιουργώντας ένα κλίμα αρκετά ξένο προς την εκκλησιαστική άποψη για το γάμο και την οικογένεια. Η διαφοροποίηση αυτή της συνείδησης καταργεί τα αυτονόητα άλλων εποχών, όπως π.χ. ότι ο Έλληνας παντρεύεται Ελληνίδα, και αυτομάτως αυτό σημαίνει ότι και οι δύο είναι Ορθόδοξοι. Εντός αυτού του πλαισίου ο γάμος με αλλόθρησκο ή αλλοεθνή γίνεται όλο και συχνότερος, λόγω και της μεγάλης ανάμιξης των εθνικοτήτων σε όλο το δυτικό κόσμο. Οι

¹ Αλ. Σταυρόπουλου, *Μυστήριον Αγάπης –Εκκλησία Μικρά ο Γάμος εις την Ορθόδοξον Εκκλησία*, σελ. 8.

² «...επικρατεί μια ωφελμιστική και συμφεροντολογική-εγωπαθής αντίληψη της ζωής. Οι γονείς μόνοι ή το πολύ στα γηροκομεία, τα παιδιά ανεξάρτητα από την αρχή της εφηβείας τους, χωρίς να δίνουν λόγο στους γονείς, που μάλλον εξυπηρετούνται στα σχέδιά τους για ελεύθερη υποχρεώσεων ζωή. ...Σήμερα εν ονόματι της ελευθερίας αφήνουμε αχαλίνωτο κάθε δικό μας πάθος και καταστρέφουμε στις ψυχές των παιδιών κάθε ιερό και όσιο,... τη συνοχή κι ενότητα τη οικογένειας.», Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος, ομιλία *Προβλήματα της Ελληνικής Οικογένειας. Προβληματισμός και μέτρα από την Εκκλησία. Προτάσεις διά την Πολιτεία*. www.ecclesia.gr/Archbishop/ekklisia

μεικτοί γάμοι μεταξύ πιστών διαφορετικών θρησκευμάτων είναι ένα δεδομένο της πραγματικότητάς μας, όπως είναι στις Ηνωμένες Πολιτείες και τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι στην Ελλάδα.

Στην εργασία αυτή η προσπάθειά μου είναι να ψηλαφίσω αυτό το ακανθώδες ζήτημα, να παρουσιάσω τις διαστάσεις και τις συνέπειές του και να θέσω κυρίως ερωτήματα και πιθανές απαντήσεις για το ρόλο της Ορθόδοξης Εκκλησίας απέναντι σε αυτό, όχι δογματικά (εφόσον ήδη υπάρχει κανονική αντιμετώπιση), αλλά ποιμαντικά, συμβουλευτικά και οικοδομητικά, για τους πιστούς, το σώμα της Εκκλησίας ώστε να εξομαλυνθούν τυχόν προβλήματα και κυρίως να προληφθούν δύσκολες καταστάσεις και επιλογές.

☼ Δεδομένα σύγχρονης κοινωνίας- πολυπολιτισμικότητας

Η πολυπολιτισμικότητα είναι ένα σύνθετο και ευρύ φαινόμενο που δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά με θρησκευτικές³, εθνικές ή πολιτιστικές έννοιες⁴, και διαφέρει από τον συγκρητισμό –με τον οποίο συγχέεται κάποιες φορές- στο ότι αποδέχεται τη συνύπαρξη πολλών διαφορετικοτήτων εντός ενός πλαισίου, και δεν επιδιώκει την ενοποίηση σε ένα κράμα, που λειτουργούσε ως «*νομιμοποιητικό και συνεκτικό μέσο για τις άλλοτε αχανείς αυτοκρατορίες*»⁵ την εποχή του συγκρητισμού. Γενικά αναφερόμενοι σε αυτήν ίσως δεν είναι ξεκάθαρη έννοια, αλλά προσπαθώντας να συγκεκριμενοποιήσουμε τις προεκτάσεις της, ειδικά στο θέμα της θρησκευτικής παραμέτρου και των μεικτών γάμων, ανακύπτουν ερωτηματικά, κάποιες φορές χωρίς εύκολες απαντήσεις. Προσπαθώντας να προσδιορίσουμε λοιπόν το πλαίσιο αναφοράς μπορούμε να πούμε ότι σήμερα, η συλλογική αλλά και οι ατομικές ταυτότητες είναι ρευστές και συνεχώς μεταβαλλόμενες, συνεχώς διαμορφούμενες και εξελισσόμενες⁶ αυτό είναι μια αδιαμφισβήτη πραγματικότητα. Παραδείγματος χάριν, προσδιορίζοντας κάποιος τον Έλληνα πολίτη σήμερα με τέτοιες κατηγορίες – όπως Χριστιανός Ορθόδοξος- σε αποκλειστικότητα, αυτομάτως αμφισβητεί την ελληνικότητα όσων είναι αδιάφοροι προς τη θρησκεία ή άθεοι ή αλλόθρησκοι, θεωρώντας τους ίσως αλλότριους προς την ελληνική κοινωνία⁷, κάτι που δεν είναι που δεν είναι ρεαλιστικό, αλλά ούτε και εφικτό, εφ’όσον είναι αναπόσπαστο κομμάτι της.

Εξάλλου, και η ίδια η Χριστιανική Εκκλησία στο σύνολό της –Ρκαθολική, Ορθόδοξη και Προτεσταντική- περιλαμβάνει περισσότερα από ένα έθνη: Σλάβους,

³ “Η πολυθρησκευτικότητα είναι προφανώς χαρακτηριστικό αυτής της πολυπολιτισμικότητας. Το μεγάλο ερώτημα είναι κατά πόσο η θρησκεία αποτελεί ενοποιητικό ή διαχωριστικό στοιχείο στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής κοινωνίας. Πολλά είναι τα επιχειρήματα που συνηγορούν στην άποψη ότι με συνετή και συστηματική εργασία, η θρησκεία μπορεί να αποτελέσει ενοποιητικό στοιχείο», *Πορίσματα διημερίδας στελεχών ποιμαντικού έργου των Ιερών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος*, www.ecclesia.gr

⁴ “a confederate organization [όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση] may allow for an even higher degree of regional independence than the traditional form of the nation state provided. On the other hand, a new sense of cultural identity is required, an awareness of how all those national and regional cultures belong together within the encompassing unity of one cultural tradition, however diversified. Economic integration is not enough to bring forth and nourish the continuous feeling of belonging together. Nor can any political framework by itself achieve that purpose. In fact, the process towards European integration could hardly have developed to its present stage, if there was not already throughout the nations of Europe an awareness of sharing the same cultural world –notwithstanding the particularities of the national cultures that contribute to the abundance of our cultural consciousness as Europeans.”, Wolfhart Pannenberg, σελ. 36, *The Churches and the emergence of European unity: Christian values in Europe*, G. Davie, R. Gill and S. Platten eds, Cambridge 1993

⁵ Πέτρον, σελ. 43-44

⁶ Πέτρον, σελ. 52

⁷ Πέτρον, σελ. 47

Ρώσους, Βούλγαρους, Ρουμάνους, Αμερικανούς, Δυτικοευρωπαίους' από μόνη της είναι μια πολυπολιτισμική θρησκεία: «η Εκκλησία έχει πνευματικό έργο και δεν είναι ταγμένη να σώσει φυλές, γλώσσες και έθνη, αλλά να σώσει τους ανθρώπους [τις εικόνες Θεού, όποιες κι αν είναι αυτές] ανεξάρτητα από τη φυλή, το φύλο, τη γλώσσα και το έθνος. Αλλά και η αποδοχή της σωτηρίας είναι υπόθεση ελευθερίας, κατά τη διδασκαλία του Χριστιανισμού, κι όχι επιβολής» ιδιαίτερα αν λάβουμε υπ' όψιν το χώρο της Μέσης Ανατολής που «αποτελεί, χωρίς υπερβολή, ένα μωσαϊκό Χριστιανικών ομολογιών, εκκλησιών διαφόρων αποχρώσεων, αρχαίων σχισματικών και αιρετικών εκκλησιών και παραχριστιανικών μικρο-ομάδων. ...στην περιοχή υπάρχουν τρία πρεσβυγενή Πατριαρχεία: το Πατριαρχείο Αλεξανδρείας, το Πατριαρχείο Αντιοχείας και το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων, όπως επίσης και η Αυτοκέφαλος Εκκλησία της Κύπρου».⁸ Για όλους αυτούς η κοινή πίστη είναι συνδετικός κρίκος, κοινό σημείο αναφοράς και ταυτότητας⁹.

Εξάλλου, και η θεώρηση της νεοελληνικής κοινωνίας ως αποκλειστικά Χριστιανικής Ορθόδοξης, ακόμα και πριν τη μεγάλη εισροή μεταναστών των τελευταίων χρόνων, δεν είναι ακριβής: «υπάρχουν Καθολικοί, που βρίσκονται στην Ελλάδα από τη εποχή της Φραγκοκρατίας, Ευαγγελικοί, άλλοι από το 19^ο αι. και άλλοι που ήρθαν ως πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, Εβραίοι που υπήρχαν από αιώνες (Ιουδαϊσμός διασποράς) και εκείνοι που ήρθαν από την Ισπανία τον 15^ο αι., Μουσουλμάνοι, οπαδοί του παλαιού ημερολογίου και άλλοι που ακολουθούν νεότερες θρησκευτικές τάσεις»¹⁰. Επιπλέον, υπάρχουν διάφορες τάσεις ανάμεσα στους Ορθοδόξους που επηρεάζουν και τις θρησκευτικές πρακτικές των ατόμων: «ευσεβείς πιστοί, φονταμενταλιστές, τυπικοί Χριστιανοί, αδιάφοροι θρησκευτικά, ... και άθεοι»¹¹. Η εκκλησιαστική κοινότητα των Ορθοδόξων, λοιπόν, είναι ένα ευμεγέθες (;¹²) υποσύνολο της κοινωνίας¹³, και βρίσκεται σε καθημερινή συνδιαλλαγή και επαφή με τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες.

⁸ Σκουτέρης, σελ. 6

⁹ "In the prospect of a uniting Europe the Christian roots and background of its cultural life could become more important again, because Christianity is one of the few potentially unifying factors in the emerging consciousness of European culture.", Wolfhart Pannenberg, σελ. 36, *The Churches and the emergence of European unity: Christian values in Europe*, G. Davie, R. Gill and S. Platten eds, Cambridge 1993

¹⁰ Πέτρου, σελ. 59

¹¹ Πέτρου, σελ. 61

¹² Η θρησκευτική πρακτική των βαπτισμένων Ορθοδόξων Χριστιανών αν αποτυπωθεί θα δώσει τα μεγέθη και τις αναλογίες των τάσεων της Ορθόδοξης Ελληνικής Εκκλησίας.

¹³ Πέτρου, σελ. 117

Μία άλλη παράμετρος που αφορά τις πολυπολιτισμικές κοινωνίες, και είναι συνέπεια των πολλαπλών ομάδων στις οποίες ανήκουν οι άνθρωποι, που δεν είναι οι ίδιες για όλους, είναι η δυνατότητα αυτοπροσδιορισμού: *«η ταυτότητα, το “ανήκειν” για τον κάθε ένα είναι ζήτημα συνεχούς αναδιαπραγμάτευσης και προσωπικής επιλογής»*¹⁴, στο βαθμό που δεν εκφράζεται προκλητικά έναντι άλλων και δεν προσπαθεί να καταπατήσει δικαιώματα άλλων¹⁵. Σήμερα έχουμε μια εικόνα *«δικασμένης ταυτότητας του νεοέλληνα, ο οποίος παραπαίει ανάμεσα σε μια θρησκευτικότητα παραδοσιακή και χωρίς επίγνωση και σε έναν ηδονοθηρικό τρόπο ζωής, αγνοώντας έτσι τι πραγματικά είναι η Εκκλησία»*¹⁶, που συνεισφέρει σημαντικά στην σύναψη μεικτού γάμου όπως και στον τρόπο λειτουργίας μέσα στο γάμο. Η θρησκευτική ένταξη είναι ένα από τα πλέον ρευστά ζητήματα της σύγχρονης πραγματικότητας, είτε ως αποδοχή ή μη της θρησκείας είτε ως ποικιλόμορφη κατανόηση και έκφρασή της¹⁷. Αυτό είναι διακριτό σε μεγάλο βαθμό στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής ένωσης¹⁸, με ποικιλία γενεσιουργών αιτιών: *«τις μεταξύ των κοινωνιών ποικίλες σχέσεις, το ρόλο των παγκόσμιων οργανισμών, τη μαζική σύγχρονη επικοινωνία και τη διάδοση μέσω αυτής κοινωνικών και πολιτιστικών αντιλήψεων, τις οικονομικές συναλλαγές, τη μεταφορά επιστημονικών γνώσεων, τεχνολογίας και τεχνογνωσίας, το μαζικό τουρισμό, την οικονομική αξιοποίηση διατροφικών και ενδυματολογικών συνθηθειών»*¹⁹ και βέβαια τη μετακίνηση των ανθρώπων προς ευημερούσες κοινωνίες εξαιτίας των συνθηκών φτώχειας, πολέμων και αναταραχών στον τόπο τους, και αντιστρόφως την ανάγκη των χωρών υποδοχής μεταναστών για τρίτους που θα αναλάβουν εργασίες τις οποίες δεν αναλαμβάνουν οι γηγενείς. *«Παράλληλα, η προϊούσα ολοκλήρωση του φαινομένου της εκκοσμικεύσεως, με την χειραφέτηση της κοινωνικής και πολιτικής ζωής από την εκκλησιαστική επιρροή, ασκεί*

¹⁴ Πέτρου, σελ. 47

¹⁵ Πέτρου, σελ. 48

¹⁶ Θερμός, Βασ. Πρωτ., *Ερωτας και γάμος: μυστήριο αγάπης*, www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/family/txt2.html

¹⁷ Βλ. Πέτρου, σελ. 121

¹⁸ “...the emancipation of public culture from its Christian roots that became characteristic of modern Western culture emerged as a direct consequence of the history of ecclesial division and religious warfare resulting from the period of the Reformation. ...That explains why modern society and the public consciousness of modern culture progressively moved further away from their Christian origins. A further consequence of this is that modern culture cannot easily be persuaded that its problems could be solved by recovering its Christian origins.”, Wolfhart Pannenberg, σελ. 37, *The Churches and the emergence of European unity: Christian values in Europe*, G. Davie, R. Gill and S. Platten eds, Cambridge 1993

¹⁹ Πέτρου, σελ. 142-143, πρβλ. και *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία*, σελ. 244-245

όλο και περισσότερο πίεσι για την υποχώρησι της κυρίαρχης θέσεως των θρησκειών – πού περισσότερο της μιας θρησκείας- από τη δημόσια σφαίρα²⁰.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο αναπτύσσονται οικονομικές σχέσεις, κοινωνικές επαφές και πολλές φορές συναισθηματικοί δεσμοί, στους οποίους συγκαταλέγεται κάποιες φορές και ο γάμος (ή και η ελεύθερη συμβίωση²¹) μεταξύ πιστών διαφορετικών θρησκειών' από τους μεικτούς γάμους (διαθρησκειακούς ή διαπολιτισμικούς²²) θα ασχοληθούμε με τους πρώτους, θεωρώντας κάποια δεδομένα πολιτισμικής διαφοροποίησης λόγω της διαφορετικής θρησκείας.

²⁰ Πορίσματα διημερίδας στελεχών ποιμαντικού έργου των Ιερών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος, www.ecclesia.gr

²¹ Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 10-16

²² Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση σε ημερίδα που διοργάνωσε η Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού Προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004

☼ Αντιλήψεις περί γάμου στις θρησκείες (Χριστιανισμός, Ισλάμ)

Στην Ευρώπη και στην Ελλάδα η πλειοψηφία των ανθρώπων ανήκει σε δύο θρησκευόμενα: τις Χριστιανικές ομολογίες και το Ισλάμ, μεταξύ των οποίων καταγράφονται ολοένα και περισσότεροι γάμοι²³, καθώς και μεταξύ Χριστιανών και άθεων. Οι Βουδδιστές και Ινδουϊστές επίσης βρίσκονται σε μεικτούς γάμους με Ορθοδόξους, αλλά σε πολύ μικρότερα ποσοστά²⁴. Συνοπτικά θα προσπαθήσω να σκιαγραφήσω, με πολύ αδρές γραμμές, το πνεύμα του Χριστιανισμού και του Ισλάμ για το γάμο, αφ' ενός λόγω του μεγαλύτερου ποσοστού μεικτών γάμων Χριστιανών-Ισλαμιστών, αφ' ετέρου γιατί λόγω της Μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης *«η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα στην Ευρώπη, η οποία αναγνωρίζει αποφάσεις του μουφτή σε θέματα οικογενειακού δικαίου, που σημαίνει ότι παράλληλα με το αστικό δίκαιο ισχύει για τη μειονότητα και ο νόμος της Shari'a»*²⁵, πριν αναφερθώ στις δυσκολίες των μεικτών γάμων γενικότερα. Δεν είναι εφικτό να παρουσιάσω κάτι αντίστοιχο για όσους αυτοπροσδιορίζονται ως άθεοι/άθρησκοι γιατί δεν αποτελούν οργανωμένο σύνολο με κοινούς κανόνες και γενικές αρχές, παρ' εκτός της μη παραδοχής ύπαρξης του Θεού. Οι δυσκολίες²⁶ όμως ενός μεικτού γάμου, που θα αναφερθούν στην επόμενη ενότητα, σαφώς και αφορούν και τους γάμους μεταξύ Χριστιανού και άθεου/άθρησκου.

Ο γάμος είναι κοινωνικός θεσμός²⁷ που αγκαλιάζουν τα θρησκευόμενα από αρχής ανθρώπου, δίνοντάς του νόημα υπερβατικό, ή και όχι σε κάποιες περιπτώσεις.

²³ «Ο νέος [αναθεώρηση με τους νόμους 1250/1982 και 1329/1983] Αστικός Κώδικας περιορίζει τα κωλύματα του [πολιτικού] γάμου στην παράλληλη ύπαρξη άλλου γάμου (ΑΚ 1354), στην συγγένεια εξ αίματος (ΑΚ 1356) ή εξ αγχιστείας (ΑΚ 1357) και στην υιοθεσία (1360). Προϋποθέσεις για την τέλεση έγκυρου γάμου είναι ακόμη κατά τον Αστικό Κώδικα η διαφορά του φύλου, η νόμιμη ηλικία για γάμο και η δικαιοπρακτική ικανότητα, τρεις φυσικές δηλαδή και πνευματικές ιδιότητες του προσώπου», Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. σελ. 17

²⁴ Για τα έτη 1990 και 1998-2003 το 25,14% των πολιτικών γάμων στο δήμο Αθηναίων ήταν μεικτοί, εκ των οποίων το 9,9% με Μουσουλμάνους και 9,1% με άθεους, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά για τους Βουδδιστές είναι 0,9% και τους Ινδουϊστές 0,51%, Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. σελ. 4-5

²⁵ Παπαντωνίου, Αντ., *Η έννοια της πολυπολιτισμικότητας*, Θεολογία, τ. 77, τευχ. 2, Ιούλιος –Δεκέμβριος 2006, εκδ. Κλάδου Εκδόσεων Επικοινωνιακής Και Μορφωτικής Υπηρεσίας Της Εκκλησίας Της Ελλάδος, σελ. 597

²⁶ «Όποιος προχωρεί σε έναν διαθρησκευτικό γάμο δεν παντρεύεται απλώς έναν άνθρωπο, παντρεύεται και μια θρησκεία, και έναν πολιτισμό, και τις περισσότερες φορές παντρεύεται και ένα ολόκληρο συγγενολόι, μια εκτεταμένη οικογένεια και ένα πολλές φορές αστηρό τυπικό, που καθορίζει με σαφήνεια τις σχέσεις και υποχρεώσεις ανάμεσα στους συζύγους και ανάμεσα στα υπόλοιπα μέλη της εκτεταμένης οικογένειας», Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. σελ. 19

²⁷ «...έχει τέτοιες λειτουργίες ο γάμος (ηθικοποίηση της συμπεριφοράς, σταθερότητα της κοινωνίας και του έθνους κ.α.) αλλά τις διαθέτει γενικά ως κοινωνικός θεσμός. Κάθε είδους γάμος (πολιτικός, θρησκευτικός άλλων θρησκειών) επινοήθηκε για να

Για κάθε μια από τις δύο επικρατούσες θρησκείες, λοιπόν, αποτελεί διαφορετική σχέση' στο μεν Χριστιανισμό –στο σύνολό του- δεν θεωρείται υποχρεωτικός, αλλά αποτελεί ελεύθερη επιλογή συντρόφου, με σκοπό την κοινή πορεία ζωής και συμπόρευσης στον αγώνα προς την ηθική τελειοποίηση, ή αλλιώς την αγιότητα²⁸. «Ο Απ. Παύλος... διδάσκει τη θεολογία του Ιερού αυτού Μυστηρίου²⁹: Ότι η αγάπη των συζύγων πέραν του σαρκικού-ερωτικού στοιχείου έχει ιερό, μυστηριακό και πνευματικό χαρακτήρα, αφού αποτελεί ένωση των δύο εικόνων του Θεού σε σάρκα μία, σε 'ανδρόγυνο'. Έχει επίσης χαρακτήρα όχι μόνο συναισθηματικό, αλλά κυρίως **θυσιαστικό**, όχι κτητικό αλλά **διακονίας**, όχι εγωϊστικό αλλά **προσφοράς** και ασκήσεως στην **ταπείνωση**»³⁰. Η απόκτηση παιδιών είναι πρόσθετη χαρά και ευθύνη, αλλά όχι απαρέγκλιτος όρος του χριστιανικού γάμου³¹ η μονογαμία είναι απαραίτητη, ως λογική συνέπεια της από κοινού προσπάθειας και πορείας, μια σχέση που θεωρείται ότι συνεχίζεται και μετά θάνατον, και στην περίπτωση του δεύτερου και τρίτου γάμου η Εκκλησία θεωρεί ότι γίνονται κατά παραχώρηση προς το ιδανικό³². Καλούνται οι δύο σύντροφοι να θέσουν ως πλαίσιο και στόχο του Γάμου τους τα γνωρίσματα της Εκκλησίας: *ενότητα*³³ (η διαπροσωπική σχέση των συζύγων), *αγιότητα* (η κοινωνία μετά του Θεού ως σωτηρία του ζεύγους), *καθολικότητα*³⁴ (η

μειωθεί η απληστία του ανθρώπου, για να δημιουργηθεί κατάλληλο περιβάλλον για το μεγάλωμα των παιδιών, για να τιτασθευθούν φυγόκεντρες και διαλυτικές τάσεις. Αυτές είναι φυσικές λειτουργίες. Η Εκκλησία δεν αγνοεί το φυσικό αλλά το υπερβαίνει. Ενδιαφέρεται για εκείνο προς το οποίο δείχνει το φυσικό. Πάνω απ' όλα, δεν τον έκαμε μυστήριο' αποκάλυψε πως είναι μυστήριο», Θερμός, Βασ. Πρωτ., *Έρωτας και γάμος: μυστήριο αγάπης*, www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/family/txt2.html

²⁸ Η Ορθόδοξη θεολογία για το σκοπό του γάμου, Μπουγάτσος Ν.

²⁹ «Κατά τον κανόνα 1012 του κώδικα του 1917 [της ΡΚαθολικής Εκκλησίας], ο ίδιος ο Χριστός ανύψωσε το συμβόλαιο του γάμου μεταξύ βαπτισμένων σε μυστήριο. ...Ο κανών 1055 §2 ορίζει: 'Γι' αυτό δεν μπορεί να υπάρξει μεταξύ δύο βαπτισμένων έγκυρο συμβόλαιο γάμου, το οποίο να μην είναι ταυτόχρονα και μυστήριο'. Έτσι, στην διδασκαλία της Λατινικής Εκκλησίας, **συμβόλαιο και μυστήριο διακρίνονται μόνον εννοιολογικά το ένα από το άλλο**. Κατά συνέπεια, λόγω της πραγματικής αυτής ταύτισης μεταξύ συμβολαίου και μυστηρίου, ο γάμος δύο βαπτισμένων είναι πάντοτε μυστήριο. Αυτό συμβαίνει ακόμη, και όταν ο ένας ή και οι δύο σύζυγοι δεν γνωρίζουν τίποτα σχετικά με τη μυστηριακότητα του γάμου.», Δημοσθένους-Πασχαλίδου, --*"The administration of Marriage Sacrament in the Law of Latin Church and The Character of Marriage Contract under Muslim Law"*, Απόστολος Βαρνάβας 58 (Φεβρουάριος 1997) 2, σελ. 77. αντίστοιχα «στην Ευαγγελική Εκκλησία ο γάμος δεν είναι μυστήριο. Κατά συνέπεια οι ευαγγελικοί πιστοί συνάπτουν γάμο και παίρνουν διαζύγιο σύμφωνα με το πολιτικό δίκαιο της εκάστοτε χώρας.» Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 212, υποσ. 146.

³⁰ Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος, ομιλία *Προβλήματα της Ελληνικής Οικογένειας. Προβληματισμός και μέτρα από την Εκκλησία. Προτάσεις διά την Πολιτεία*. www.ecclesia.gr/Archbishop/ekklisia.

³¹ Η Ορθόδοξη θεολογία για το σκοπό του γάμου, Μπουγάτσος Ν.

³² Φούντας, Ιερεμίας, Αρχιεπίσκοπος Γορτυνίας, *Πολιτικοί Γάμοι – Ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ποιμαντική προσέγγιση*, «Απλή Κατήχηση», αρ. 100 σελ. 4

³³ «Η 'μία σαρξ' πραγματοποιείται κατ' εξαοχήν όταν ο άνδρας και η γυναίκα συμμετέχουν εις το μυστήριο της ενσαρκώσεως το συντελούμενον εν τη Θ. Ευχαριστία», Φούντας, Ιερεμίας, Αρχιεπίσκοπος Γορτυνίας, *Πολιτικοί Γάμοι – Ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ποιμαντική προσέγγιση*, «Απλή Κατήχηση», αρ. 100, σελ. 12.

³⁴ «Κατά την πατερικήν ερμηνείαν του χωρίου Ματθ. ιη' 20- η ένωσις (του ζεύγους) συνιστά γεγονός αναφερόμενον εις την Εκκλησίαν και παρουσιάζει εν μέρος αντί του όλου ποιοτικόν. Το ζεύγος καλείται κατά ταύτα να ζήση την ολότητα της ενώσεως ανδρός-γυναϊκός, το πλήρωμα», Φούντας, Ιερεμίας, Αρχιεπίσκοπος Γορτυνίας, *Πολιτικοί Γάμοι – Ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ποιμαντική προσέγγιση*, «Απλή Κατήχηση», αρ. 100, σελ. 12.

διαχρονική διάσταση του συγκεκριμένου ζεύγους) & *αποστολικότητα* (το 'άνοιγμα' του ζεύγους προς τα παιδιά και τον κόσμο). Έτσι θα οικοδομήσουν την «Μικρή Εκκλησία» που είναι ο Γάμος και η οικογένεια. Αυτός είναι εξ' άλλου ο στόχος κάθε ποιμαντικής πρακτικής και παρέμβασης: η αδιάκοπη έγερση & οικοδομή³⁵ του Σώματος του Χριστού σύμφωνα με τις τέσσερις διαστάσεις της Εκκλησίας, με σκοπό την σωτηρία. Όπως λέει ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος: *«πρώτιστος σκοπός του γάμου είναι η ηθική και πνευματική προαγωγή και τελείωση των συζύγων και τελικώς η σωτηρία και των δύο. ...ένα ασφαλές λιμάνι που βοηθά να ξεπεράσει ο άνθρωπος τις αδυναμίες του, να αναδείξει τα συναισθήματά της προσφοράς και της αυτοθυσίας και να αντιμετωπίσει τις πολλές δυσκολίες και τους πειρασμούς της ζωής.»*³⁶

Για το μουσουλμανικό δίκαιο γάμος είναι η υποχρεωτική³⁷ για κάθε Μουσουλμάνο οικονομική συμφωνία -*«με βαθύ θρησκευτικό χαρακτήρα»*, αφού ο γάμος αποτελεί επιταγή του Κορανίου³⁸- μεταξύ του συζύγου και του κηδεμόνα³⁹ της γυναίκας⁴⁰ που θα εξασφαλίσει την αποκλειστικότητα των συζυγικών σχέσεων⁴¹ -όσον αφορά τη γυναίκα βέβαια, αφού ο άνδρας έχει και άλλες συζύγους και απεριόριστες παλλακίδες⁴²-, τις οποίες σχέσεις η γυναίκα έχει νόμιμο δικαίωμα να αρνηθεί, αν δεν εκπληρωθούν οι **οικονομικοί** όροι του συμβολαίου από τον σύζυγο⁴³ *«σύμφωνα με το θέλημα του Αλλάχ προϋποθέτει νόμιμη ικανοποίηση των σεξουαλικών παθών μέσα στο γάμο, τεκνογονία, ευτυχισμένη συμβίωση μεταξύ των συζύγων και ανάπτυξη του*

³⁵ *«Εάν σκάμωμεν βαθύτερα την ιδέαν 'γάμος = Εκκλησία μικρά' θα συγκρατήσωμεν προ παντός τον δυναμικόν χαρακτήρα του προτύπου, υπό τον οποίο η Εκκλησία εμφανίζεται ως οικοδομή, ως εν συνεχές συμβαίνον που εκτείνεται εν χρόνω και χώρω' ...το ον της Εκκλησίας (η ενότης της, η αγιότης της, η καθολικότης της και η αποστολικότης της) εγείρεται εις δέον, γίνεσθαι του ζεύγους, του γάμου και της οικογένειας», Φούντας, Ιερεμίας, Αρχιεπίσκοπος Γορτυνίας, Πολιτικοί Γάμοι – Ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ποιμαντική προσέγγιση, «Απλή Κατήχηση», αρ. 100, σελ. 12.*

³⁶ Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος, ομιλία *Προβλήματα της Ελληνικής Οικογένειας. Προβληματισμός και μέτρα από την Εκκλησία. Προτάσεις διά την Πολιτεία*. www.ecclesia.gr/ Archbishop/ekklisia

³⁷ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 41

³⁸ *«Κατά το Μουσουλμανικό Δίκαιο και ιδιαίτερα σύμφωνα με τη νομική σχολή των Χαναφιτών, των Χανπαλιτών και των Μαλικιτών ο γάμος είναι υποχρεωτικός. Κάθε Μουσουλμάνος έχει ηθικό καθήκον να νυμφευθεί. Αυτό ισχύει ειδικά στην περίπτωση εκείνη, που, εάν μείνει άγαμος, κινδυνεύει να περιπέσει σε ασωτεία, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι έχει την οικονομική δυνατότητα να συντηρήσει οικονομικά την οικογένειά του. ...Ο Μωάμεθ τόνιζε, πως ο πιστός μουσουλμάνος εκπληρεί το ήμισυ των θρησκευτικών του καθηκόντων με το γάμο και το υπόλοιπο ήμισυ με το φόβο και την πίστη στον Αλλάχ. Το Ισλάμ δεν ευλογεί την αγαμία και το μοναχισμό ως τρόπους ζωής.»* Δημοσθένους-Πασχαλίδου, -- *“The administration of Marriage Sacrament in the Law of Latin Church and The Character of Marriage Contract under Muslim Law”*, Απόστολος Βαρνάβας 58 (Φεβρουάριος 1997) 2, σελ. 83

³⁹ *«...η γυναίκα πρέπει να έχει αντιπροσωπευθεί από τον κηδεμόνα της, διαφορετικά ο γάμος είναι ανύπαρκτος.»*, Δημοσθένους-Πασχαλίδου, -- *“The administration of Marriage Sacrament in the Law of Latin Church and The Character of Marriage Contract under Muslim Law”*, Απόστολος Βαρνάβας 58 (Φεβρουάριος 1997) 2, σελ. 84.

⁴⁰ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 42

⁴¹ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 40

⁴² Αναστασίου (Γιαννουλάτου), Αρχ. Αλβανίας, *Τχη από την αναζήτηση του υπερβατικού. Συλλογή θρησκευτικών μελετημάτων*, σελ. 245

⁴³ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 44

πνευματικού τους συνδέσμου»⁴⁴ με αυτή τη σειρά αξιολόγησης. Ενδεικτικά αναφέρω ότι η ατεκνία⁴⁵ ή η ψυχρότητα⁴⁶ είναι βάσιμος λόγος διαζυγίου' σε περίπτωση χωρισμού, επίσης, υπάρχει καθορισμένη «ασφαλιστική περίοδος» για να διαπιστωθεί αν υπάρχει εγκυμοσύνη ή όχι⁴⁷ κατά την οποία η γυναίκα είναι απομονωμένη. Είναι προφανές λοιπόν, έστω και με αυτά τα ενδεικτικά στοιχεία ότι η αντιλήψεις περί γάμου στο Μουσουλμανικό κόσμο περιστρέφονται γύρω από τις γενετήσιες σχέσεις και την απόκτηση παιδιών σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα.

Δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο με το πνεύμα αλληλοσεβασμού και κοινωνίας, όπως αυτό εκφράζεται στο Χριστιανισμό, καθώς δεν υπάρχει ένα ζεύγος, αλλά ένας σύζυγος με τέσσερις –κατά μέγιστο- συζύγους. Δεν υπάρχει επίσης περιορισμός στο σύνολο των συζύγων ενός άνδρα, αρκεί να μην είναι ταυτόχρονα πάνω από τέσσερις⁴⁸. Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι μπορεί κάποιος στη ζωή του να έχει πάρα πολλές γυναίκες συνολικά και μια γυναίκα πάνω από δέκα –κατά προσέγγιση-διαδοχικούς συζύγους και παιδιά με αυτούς. Άλλο ένα στοιχείο που είναι ενδεικτικό της αντιμετώπισης του γάμου στο μουσουλμανικό κόσμο είναι ο νόμος που θεσμοθετεί γάμο με ημερομηνία λήξης, τον λεγόμενο «προσωρινό»⁴⁹ για να καλύψει έκτακτες ανάγκες, σεξουαλικής φύσεως.

Από αυτά τα στοιχεία φαίνεται ότι, ακόμη και για τους «χλιαρούς» πιστούς των δύο θρησκειών υπάρχουν δύο πολύ διαφορετικές αφετηρίες στη νοοτροπία τη σχετική με το γάμο, που απαιτούν τρομερή προσπάθεια εκ μέρους των δύο ετερόθρησκων συζύγων για να μπορέσουν να συμβιώσουν. Όσον αφορά τους ευσεβείς Χριστιανούς και Μουσουλμάνους ο γάμος με αλλόθρησκο είναι ξένος προς το πνεύμα, αλλά και το γράμμα, των δύο δογμάτων⁵⁰ στα οποία ανήκουν.

⁴⁴ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 91, υποσ. 183

⁴⁵ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 146

⁴⁶ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 79-83

⁴⁷ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 132-135

⁴⁸ Αναστασίου (Γιαννουλάτου), Αρχ. Αλβανίας, *Τχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού. Συλλογή θρησκευολογικών μελετημάτων*, σελ. 245

⁴⁹ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 45-46

⁵⁰ Chirban, σελ. 108, πρβλ. Ιδ' καν. Δ' Οικ., οβ' καν. Της Πενθέκτης, ζ' και λα' καν. Λαοδικείας και κα' (κθ') καν. Καρθαγένης.

☼ Βασικά δεδομένα γάμων

Πριν παρουσιάσω τους παράγοντες που δυσκολεύουν ένα γάμο μεταξύ αλλοθρήσκων οφείλω να τονίσω πώς ακόμη και μεταξύ ομοθρήσκων και με κοινή πολιτισμική καταγωγή και ανάπτυξη υπάρχουν σημεία τριβής που διαταράσσουν τη σχέση, και την οικογένεια κατά συνέπεια. Μερικά βασικά στοιχεία είναι «*τα κίνητρα που οδήγησαν σε αυτήν την επιλογή συντρόφου, σε ποιο βαθμό υπάρχει η απαραίτητη υπόσχεση και δέσμευση από κάθε σύζυγο ώστε η σχέση τους να αναπτυχθεί και να αλλάξει μέσα στο χρόνο, η οριοθέτηση της σχέσεως απέναντι στην πατρική οικογένεια του καθενός και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, ο σωστός τρόπος επικοινωνίας, ο τρόπος που αντιμετωπίζει το ζευγάρι τις διαφορές και διαφωνίες του*»⁵¹. Συνήθως μπαίνουμε σε ένα γάμο με προσδοκίες διαμορφωμένες από την ως τότε πορεία⁵² μας, τις οποίες προσπαθούμε να πραγματοποιήσουμε, αρκετές φορές ερήμην του συντρόφου ή και ενάντια⁵³ στις δικές του διαφορετικές προσδοκίες, ξεχνώντας τη δέσμευση⁵⁴ για από κοινού προσδιορισμό των παραμέτρων της κοινής ζωής, καταλήγοντας να ζούμε βίους παράλληλους. Το κλειδί για διέξοδο από τέτοια αδιέξοδα είναι η πραγματική επικοινωνία⁵⁵, με διάθεση να ακούσουμε τον άλλο και να βρούμε την λύση που θα ικανοποιεί και τους δύο, έστω κι αν αυτό σημαίνει *συνειδητή* υποχώρηση, χωρίς κρυφά

⁵¹ Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Καινούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 9

⁵² Πρβλ ««Συνήθως κάποιος μπαίνει σε μία συζυγική σχέση έχοντας υπ' όψιν του ένα ιδανικό μοντέλο που θέλει να μιμηθεί ή θέλει να υλοποιήσει και προσπαθεί να υποβάλλει αυτό το ιδανικό μοντέλο στον άλλον. Η ιδανική εικόνα διαμορφώνεται και εξελίσσεται μέσα από το χρόνο, κυρίως από τις εμπειρίες που έχει ο καθένας σε σχέση με τις καταστάσεις που έχει βιώσει στην οικογένεια του και στις κοινωνικές του επαφές. Έτσι ο γονιός μπορεί να είναι το **ιδανικό μοντέλο** που προσπαθεί κάποιος να αντικαταστήσει ή μπορεί να είναι το **αρνητικό μοντέλο** που προσπαθεί κάποιος να αποφύγει.», Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Καινούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 10

⁵³ «Ίσως η πιο κρίσιμη ερώτηση που πρέπει να θέσουμε είναι πόσο προσπαθεί ο ένας να αλλάξει τον άλλον στην σχέση ώστε να αποκτήσει το μοντέλο που επιθυμεί και πόσο επιβάλλει πεισματικά την πολιτισμική του ταυτότητα για να πετύχει αυτό το σκοπό.», Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Καινούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 10

⁵⁴ «Γι' αυτό ένας γάμος χρειάζεται να υπερβεί τις αρχικές του φαντασιώσεις, και αυτό γίνεται μόνο όταν το ζευγάρι έχει μια απόλυτη ευθύνη απέναντι στην υπόσχεση και στην δέσμευση που έχουν δώσει ότι θα μαρτυρήσουν και οι δύο για τη σχέση τους.», Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Καινούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 10

⁵⁵ «Αλλά οι όποιες συμφωνήσεις και συνεννοήσεις πριν το γάμο, δεν θα τηρηθούν εάν δεν υπάρχει ουσιαστική επικοινωνία μεταξύ του ανδρόγυνου. Αυτό σημαίνει καθημερινή αυτό-εξέταση, αυτό-αποκάλυψη, ανοικτές γραμμές επικοινωνίας ώστε να αποφευχθούν ή να ξεκαθαρισθούν παρεξηγήσεις με σκοπό την αμοιβαία επιβεβαίωση. ... Ανοιχτή και εποικοδομητική επικοινωνία είναι το μόνο πράγμα που μπορεί να λύσει τις διάφορες διαφωνίες που περιπλέκουν μια σχέση, ιδιαίτερα σε έναν μικτό γάμο.», Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Καινούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 15-16

απωθημένα και παράπονα' ο γάμος είναι σχέση προσφοράς και διακονίας, όχι στέρησης που κρατά τον άλλο δέσμιο και υπόχρεο.

☼ *Ψυχολογικοί παράγοντες άγχους στους μεικτούς γάμους*

Η θρησκευτική τοποθέτηση κάθε ανθρώπου, όποια κι αν είναι, αποτελεί βασικό στοιχείο της ταυτότητάς του: επηρεάζει την κοσμοθεωρία του, τις ηθικές του αξίες, δίνει το πλαίσιο τοποθέτησης και δράσης εντός του κόσμου⁵⁶. Η συμβίωση εντός γάμου είναι πολύ κοντινή σχέση για να μείνει ανεπηρέαστη' είναι σχεδόν αυτονόητο. Ανάλογες με το κοινωνικό και κυρίως το οικογενειακό ιστορικό του κάθε ανθρώπου είναι και οι αντιδράσεις του –πολλές φορές ασυνείδητα και ασυναίσθητα⁵⁷- όταν αναλαμβάνει συζυγικό ή γονεϊκό ρόλο' οι εκπλήξεις που επιφυλάσσει στον εαυτό του ο καθένας είναι πολλές. Ο John T. Chirban δίνει τις εξής πέντε βασικές περιοχές⁵⁸ στις οποίες προκύπτουν προβλήματα σε μεικτούς –θρησκευτικά- γάμους: διαφορές στη θρησκευτική πρακτική, διαφορετικές ηθικές αξίες, οικογενειακοί–κοινωνικοί δεσμοί, θρησκευτική ανάπτυξη και φυσικά η ανατροφή των παιδιών⁵⁹. Οι δυσκολίες αυτές παύουν να ισχύουν, σε κάποιο βαθμό, για τα ζευγάρια όπου ο ένας από τους δύο

⁵⁶ «Ο διαθρησκευτικός και διαπολιτισμικός γάμος εισάγει τοάτομο σε μια ιδιόρρυθμη δυναμική σχέσεων μεταξύ θρησκειών και πολιτισμών και σε μία κατάσταση που εμπεριέχει δυνάμει την αρμονική συνύπαρξη και την οξύτατη σύγκρουση με πρωταγωνιστές το ζεύγος, τα παιδιά του και τις οικογένειες των συζύγων. Μόνο που αυτές οι δυνατότητες επικαλύπτονται και συγκαλύπτονται, κάποτε μάλιστα και ηθελημένως και επιμελώς, από την αχλύ της γοητείας του αγνώστου και της έλξεως των προσώπων.», Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 18

⁵⁷ Πρβλ. «Ο καθένας από τους συζύγους, με βάση την κοινωνικοποίησή του, την κοινωνική και οικογενειακή του προέλευση, την παιδεία και εκπαίδευσή του, τα ήθη και τα έθιμα στα οποία από μικρός γαλουχήθηκε, το κοινωνικό πρωτόκολλο του κύκλου του, ενεργεί κατά ένα αυτόματο και αυτονόητο τρόπο, και –το σπουδαιότερο- επειδή τον τρόπο αυτό τον έχει εσωτερικεύσει, πιστεύει ότι ενεργεί με τον 'σωστό τρόπο'. "Ετσι ξέρουμε εμείς στην οικογένειά μας", 'έτσι κάνανε και οι γονείς μου και δεν υπήρχε κανένα πρόβλημα'. Αυτή ακριβώς η αντίληψη, την οποία κουβαλά ο καθένας που προχωρεί σε μια διαπολιτισμική συνύπαρξη, αλλά με διαφορετικό περιεχόμενο ο καθένας, μπορεί εύκολα να αποτελέσει πηγή συγκρούσεων», Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 19

⁵⁸ Πρβλ «Το μόνο που δεν απασχολεί το ζεύγος λαμβάνοντας την απόφασή του είναι τα πολύ πεζά, αλλά αποφασιστικά για την πορεία του γάμου τους ερωτήματα: -Πόσο εύκολο είναι να υπάρξει κατανόηση για την απόφαση αυτή από τις οικογένειες τους; -Πώς κατανέμονται οι ρόλοι ανάμεσα στους συντρόφους; -Μέχρι ποιο βαθμό η συμπεριφορά του αλλοδαπού, ιδίως ανδρός, μπορεί να διαφοροποιείται ανάλογα με το αν ζει στην Ελλάδα ή επιστρέψει στην πατρίδα του; Πόσο μπορεί η συγγενική, κοινωνική και πολιτισμική πίεση να επιδράσει στην συμπεριφορά του; -Ποιες ανύπτotes δυσκολίες μπορεί να προκύψουν σε ένα διαθρησκευτικό ζεύγος σε σχέση με πολύ απλά πράγματα, όπως πχ η τροφή, τα ποτά και ο τρόπος προετοιμασίας των γευμάτων; -Με ποιόν τρόπο θα ανατραφούν τα παιδιά και πώς θα υπερβθούν οι βέβαιες αντιρρήσεις των γονέων και από τα δύο μέρη; Ποιες θρησκευτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές δεσμεύσεις δυσπερίβλητες φέρνει ως προίκα ο καθένας από τους συζύγους σε σχέση με τη θρησκεία, την ανατροφή, την αγωγή και την εκπαίδευση των παιδιών κατά φύλο;» Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 18-19

⁵⁹ Chirban, σελ. 105-106

ακολουθεί το θρήσκευμα ή τις πεποιθήσεις του άλλου⁶⁰, ή είναι και οι δύο εξίσου αποστασιοποιημένοι από την θρησκευτική τους παράδοση και πίστη και προσδιορίζουν εκ νέου και από κοινού τις παραμέτρους της ζωής τους, όμως είναι ουτοπικό⁶¹ να πιστεύει κάποιος ότι μπορεί να σβήσει την καταγωγή του και να επανιδρύσει τον εαυτό του μετά από δεκαετίες «ανοικοδόμησης» της προσωπικότητάς⁶² του, να γίνει κάποιος άλλος τελικά.

Διαφορές στη θρησκευτική πρακτική:

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις κάθε ενός μπορεί στην καθημερινότητα να χάνονται ανάμεσα στα πρακτικά ζητήματα, όμως κάθε φορά που προκύπτουν σημαντικά υπαρξιακά θέματα, όπως μια βάφτιση⁶³, ο γάμος των παιδιών της οικογένειας, ο θάνατος και η τελευταία φροντίδα για τον θανόντα/ τη θανούσα ή οι θρησκευτικές εορτές⁶⁴ εμφανίζονται δυναμικά, χωρίς να ξεχνάμε τη δυνατότητα για πολυγαμία του μουσουλμάνου συζύγου, (την οποία μπορεί ανά πάσα στιγμή να ενεργοποιήσει, σύμφωνα με το μουσουλμανικό δίκαιο) η ανάγκη για προσευχή ή η απαξίωσή της και η ώρα για αυτήν τη δραστηριότητα, είναι ένα άλλο σημείο αναφοράς. Προφανώς διαφορετικές θρησκευτικές πεποιθήσεις δίνουν διαφορετικές διεξόδους σε όλα αυτά, δυσκολεύοντας τις όποιες κοινές αποφάσεις ενός ζευγαριού.

Διαφορετικές ηθικές αξίες:

Οι στόχοι και τα μέσα απόκτησής τους είναι ανάλογα με το πλαίσιο των ηθικών αξιών που θέτει κάποιος στη ζωή του. Συγκεκριμενοποιώντας το αυτό, μπορούμε ενδεικτικά να μιλήσουμε για πολύ προσωπικά ζητήματα στη ζωή ενός ζευγαριού, όπως

⁶⁰ Chirban, σελ. 105

⁶¹ «**Τρίτος μύθος:** ότι κάποιος, όταν μπει σε ένα μεικτό γάμο, μπορεί να 'ξεχάσει' τελείως την οικογενειακή, πολιτιστική και θρησκευτική του καταγωγή...αυτό είναι αδύνατο. Αυτά τα τρία στοιχεία είναι τα θεμέλια όπου στηρίζεται η προσωπικότητα του κάθε ανθρώπου. Στην οικογένεια διαμορφώνονται οι τρόποι που ο άνθρωπος συσχετίζεται με τον εαυτό του και το περιβάλλον του.», Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 7

⁶² «...όσο και να έχει 'μάθει' κανείς για το γάμο εγλεφαλικά, όταν παντρευτεί, συνήθως συμπεριφέρεται, λειτουργεί και αντιδρά κυρίως όπως αντιδρούν οι γονείς του. Όταν κάποιος μπει σε μια σχέση, φέρνει μαζί του όλες τις ελλείψεις του, τις αδυναμίες αλλά και την ιδιαιτερότητά του», Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 3

⁶³ Πρβλ. και Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 21

⁶⁴ Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 22

οι συζυγικές σχέσεις, η απόκτηση παιδιών (πιθανή αντισύλληψη ή και επιθυμία για έκτρωση), η διαφορετική ανατροφή των παιδιών στα δύο φύλα⁶⁵, η τοποθέτηση και κατά συνέπεια η αντίδραση μπροστά στο θάνατο, όπως και ζητήματα εργασιακών στόχων και διαδικασιών.

Οικογενειακοί-κοινωνικοί δεσμοί:

Δεν είναι σπάνια το φαινόμενο ο οικογενειακός περίγυρος ενός μεικτού ζευγαριού να αντιδρά αρνητικά έως και εχθρικά σε αυτό. Δημιουργείται συχνά η αίσθηση δύο αντίπαλων ομάδων, παρά δύο οικογενειών που διευρύνθηκαν η μία στην άλλη, που δημιουργούν ψυχολογικές πιέσεις και σημεία ρήξης⁶⁶ μέσα στην νέα οικογένεια και φυσικά στον οικογενειακό και κοινωνικό περίγυρο.

Θρησκευτική ανάπτυξη:

Χωρίς τη στήριξη του συντρόφου του είναι δυσχερέστερο για κάθε άνθρωπο να εμβαθύνει στη θρησκευτική του πίστη, ιδιαίτερα όταν βρίσκεται σε καθημερινή προσπάθεια «αποσιώπησής» της για να αποφύγει εστίες τριβής και διαφοροποίησης. Η δημιουργία οικογένειας, δύο ή περισσότερων ατόμων, είναι βασικός στοιχείο της ταυτότητας καθενός. Όταν λοιπόν αυτή η ταυτότητα είναι μεικτή είναι δυσκολότερο να διαμορφωθεί και να υπάρξει έτσι οικογενειακή ενότητα και να δημιουργηθεί τελικά μια οικογενειακή ταυτότητα. Η πραγματική θρησκευτική ανάπτυξη εντός ενός μεικτού γάμου προϋποθέτει πολύ υψηλό επίπεδο ανοχής στη διαφορετικότητα, εντός του πολύ προσωπικού χώρου των συζύγων, και πολύ σταθερή και βαθιά πίστη στο θρησκευτικό δόγμα⁶⁷ που ακολουθεί ο καθένας ώστε να μπορέσουν να εξελιχθούν θρησκευτικά όντας ενωμένοι στην οικογενειακή τους ζωή, ένα στάδιο θρησκευτικής ανάπτυξης⁶⁸ που

⁶⁵ Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 20-22

⁶⁶ «Ίσως η μεγαλύτερη δυσκολία που ένας μικτός γάμος θα αντιμετωπίσει βρίσκεται σε σχέση με την ευρύτερη οικογένεια. Η δυσκολία αυτή έχει δύο πηγές: 1) την αποδοχή του 'ξένου' μέλους 2) τα όρια που πρέπει να θέσει το ζευγάρι στις πατρικές οικογένειες», Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 13

⁶⁷ Πρβλ. «Για να 'πετύχει' ένας μικτός γάμος, πρέπει να υπάρξει αλληλοσεβασμός μεταξύ των συντρόφων, ενώ, ο Ορθόδοξος σύντροφος θα πρέπει να γίνει πιο ευσυνείδητος στον τρόπο που βιώνει την πίστη του. Μόνο έτσι θα μπορεί από την πλευρά του να δώσει τις αξίες που χρειάζονται ώστε να σταθεροποιηθεί η σχέση», Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 16

⁶⁸ Βλ. *Πίστη και Χριστιανική Αγωγή*, σελ. 293-328

σύμφωνα με τον Fowler⁶⁹ λιγότερο από το 5% των ανθρώπων κατορθώνουν στη ζωή τους.

Ανατροφή των παιδιών:

Ανατροφή των παιδιών σημαίνει εξήγηση του κόσμου συνολικά, μετάδοση της κοσμοθεωρίας των γονέων και διδαχή σε στάσεις ζωής. Όταν ήδη υπάρχουν ευάριθμα σημεία διαφοροποίησης στη ζωή δύο ανθρώπων, είναι σίγουρο πώς θα προκύψουν διαφοροποιήσεις και εδώ. Πολύ περισσότερο δε, όταν μιλάμε για διαφορετική αντίληψη του ρόλου και της θέσης των φύλων, με κοινωνική και θρησκευτική πηγή της διαφοράς. Η διαφυλική διαπαιδαγώγηση, ειδικά όσον αφορά τα κορίτσια, είναι πολύ διαφοροποιημένη στις χριστιανικές αντιλήψεις και τις ανατολικές θρησκείες (Ισλάμ, Ινδουϊσμός) αλλά και τα αφρικανικά θρησκευτά.

Ειδικά στο θέμα της θρησκευτικής ανατροφής των παιδιών προκύπτουν δυσκολίες στην επιλογή της μιας ή της άλλης πίστης ή πεποίθησης, καθώς συνυπάρχουν διαφορετικές απόψεις, πιθανώς και συγκρουόμενες, που καθιστούν αντιφατική στο παιδί τη διαδικασία ταύτισης με τους γονείς, μέσα από την οποία αντιλαμβάνεται τον κόσμο στην παιδική ηλικία. Όταν το παιδί κάποια στιγμή στη ζωή του επιλέξει τη μια από τις δύο απόψεις (ή απορρίψει κάθε θρησκευτική πίστη), είναι πολύ εύκολο να υπάρξει ψυχολογικό αντίκτυπο στον γονέα της άλλης πίστης αν θεωρηθεί ως προσωπική απόρριψη, ή και στο παιδί προς αυτόν, λόγω αυτής της διαφοροποιημένης επιλογής, που πιθανώς να εμποδίζει την μεταξύ τους επικοινωνία. Υπάρχει βεβαίως η πρόταση⁷⁰ να έχει προσυμφωνηθεί από το ζευγάρι ποια θρησκευτική ανατροφή θα δώσουν στα παιδιά, αλλά αν δεν γίνει με πλήρη συνείδηση των συνεπειών της όποιας απόφασης, είναι ανοιχτό το ενδεχόμενο να σημειωθούν 'παρεκτροπές' ή να (παρ)ερμηνευθούν ως τέτοιες κάποιες ενέργειες, καθώς και οι όποιες παρεμβάσεις –έστω και αθέλητες- των παππούδων να πυροδοτήσουν έντονες αντιδράσεις, όπως και κάθε απρόβλεπτο γεγονός (π.χ. σχολικές γιορτές, σχόλια τρίτων).

Η δημιουργία οικογένειας, δύο ή περισσότερων ατόμων, είναι βασικό στοιχείο της ταυτότητας καθενός. Όταν λοιπόν αυτή η ταυτότητα είναι μεικτή είναι δυσκολότερο

⁶⁹ Chirban, σελ. 112-113

⁷⁰ «Για να αποφευχθεί κάθε σύγκρουση σε σχέση με τα παιδιά, είναι απαραίτητο να έχει συμφωνήσει το ζευγάρι πριν το γάμο για την θρησκευτική-εκκλησιαστική τους ανατροφή», Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθόδοξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 15

να διαμορφωθεί και να υπάρξει οικογενειακή ενότητα και να δημιουργηθεί οικογενειακή ταυτότητα.

1. Συμπεράσματα

Για το Χριστιανισμό –πλην Ευαγγελιστών⁷¹- και το Ισλάμ γάμος με αλλόθρησκο είναι μη παραδεκτός, για λόγους δογματικούς. Ακόμη και στις περιπτώσεις που υπάρξει συναίνεση για ένα μεικτό γάμο είναι υπό προϋποθέσεις: η μεν Ορθόδοξη Εκκλησία «οσάκις επρόκειτο να ευλογήση τοιούτου γάμου, απήτει πάντοτε να πληροί ούτος τας προϋποθέσεις και τους όρους του κανονικού ορθόδοξου γάμου, ήτοι ευλογίαν του μυστηρίου υπό κανονικού ορθόδοξου ιερέως και ανατροφήν των τέκνων κατά το ορθόδοξον δόγμα⁷²», η μεν Μουσουλμανική θρησκεία δέχεται μόνο το γάμο άνδρος Μουσουλμάνου με Ιουδαία ή Χριστιανή («εξ αποκαλύψεως» θρησκείες) γυναίκα, έχοντας υπ' όψιν τον ισχυρότερο χαρακτήρα του άνδρα και τη δυνατότητά του να μεταστρέψει την γυναίκα του⁷³. Σήμερα όμως που ζούμε σε εποχή αποθρησκευτικοποίησης της καθημερινής ζωής των ανθρώπων, η πραγματικότητα των πολιτικών, μεικτών θρησκευτικά, γάμων που κάνουν Ορθόδοξοι σε Ελλάδα, Ευρώπη και Ηνωμένες Πολιτείες δείχνει ότι ποιμαντικά προκύπτουν ζητήματα, όπως η πρακτική μεταστροφής του ενός από τους δύο συζύγους στη θρησκεία του άλλου, η επιλογή θρησκευματος για τα παιδιά και οι αντίστοιχες τελετές –π.χ. ονοματοδοσία: βάπτισμα, περιτομή ή απλή δήλωση στο ληξιαρχείο;- ο εορτασμός θρησκευτικών

⁷¹ Δημοσθένους-Πασχαλίδου, σελ. 212, υποσ. 146: «Στην Ευαγγελική Εκκλησία ο γάμος δεν είναι μυστήριο. Κατά συνέπεια οι ευαγγελικοί πιστοί συνάπτουν γάμο και παίρνουν διαζύγιο σύμφωνα με το πολιτικό δίκαιο τη εκάστοτε χώρας.»

⁷². “Το μη ορθόδοξον μέλος δέον να προσαγάγη ‘παρά της εξ ης εξήρτηται εκκλησιαστικής αρχής’ δήλωσιν ότι είναι ελεύθερον να συνάψη γάμον, μη έχον ανατρεπτικόν κώλυμα’ να υπογράψη και καταθέσῃ παρά τη ορθόδοξω εκκλησιαστική αρχή, ήτις θα εκδώσῃ την άδειαν γάμου, έγγραφον Ὑποσχετικόν’ ότι θα βαπτίσῃ και αναθρέψῃ τα τέκνα του κατά το ορθόδοξον δόγμα, και ότι διά πάσαν συζυγικὴν διαφορὰν θα υπάγῃται εἰς το Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον, τα δικαστήρια και τους νόμους αὐτοῦ. Επί τη βάσει των προμνησθέντων εγγράφων (δηλώσεως, υποσχετικῶν και επισυναπτομένου συνήθως εγγνητικῶν του αρμοδίου ιερέως ή προϊσταμένου Αρχιερέως) εκδίδεται η απαιτούμενη άδεια γάμου. Μεθ’ ο ορθόδοξος κανονικός ιερεύς δέον να ευλογήσῃ τον γάμον.» σελ. 1-2, Μεικτοί γάμοι, ecclesia.gr

⁷³ «Οι μεικτοί γάμοι συνεπάγονται κινδύνους κυρίως για τις Χριστιανές συζύγους. Κατά το Μουσουλμανικό δίκαιο ο γάμος μουσουλμάνων γυναικών με χριστιανούς άνδρες απαγορεύεται αυστηρά. Σύμφωνα με το δίκαιο αυτό και ένεκα της μειονεκτικής θέσης της γυναίκας απέναντι στον άνδρα στο Ισλάμ (Κοράνι: Η Βούς, 2:228 και Αι γυναίκες, 4:38) απαγορεύεται στις μουσουλμάνες να υπανδρεύονται αλλόθρησκους (Κοράνι: Η Βούς, 2:220), για να μην υπάρχει κίνδυνος να εξαναγκαστούν να αλλάξουν κι αυτές την πίστη τους ευρισκόμενες στην αλλόθρησκη πατριαρχική οικογένεια του συζύγου. Αντίθετα, στους άνδρες μουσουλμάνους επιτρέπεται ο γάμος με γυναίκες kitâbiya, δηλαδή χριστιανές ή ιουδαίες (Κοράνι, Η Τράπεζα, 5:7), διότι αυτοί, ως ανήκοντες στο ισχυρό φύλο, πρώτον δεν κινδυνεύουν λόγω καταπίεσης από τη γυναίκα να αλλάξουν την πίστη τους και δεύτερον αυτοί είναι ούτως ή άλλως υπεύθυνοι για την ανατροφή των παιδιών στο Ισλάμ. Σημαντικό για το θέμα μας είναι επίσης το ότι υποστηρίζεται πολλές φορές η γνώμη ότι ο μουσουλμάνος σύζυγος θα καταφέρει να ασκήσει επιρροή στη χριστιανή ή ιουδαία γυναίκα και να την κάνει μουσουλμάνα», Δημοσθένους-Πασχαλίδου, “Problems which arise from the Dissolution of Mixed Marriages between Christians and Muslims”, Απόστολος Βαρνάβας 57 (Σεπτέμβριος 1996) 9, 377.

εορτών⁷⁴, τα οποία η Εκκλησία, μιλώντας από τη σκοπιά της Ορθοδοξίας, δεν μπορεί να παραβλέψει. Ακόμα και για τους πιο αδιάφορους πιστούς έρχεται η στιγμή που ζητούν κάποια στήριξη και καθοδήγηση, και ο ρόλος της Εκκλησίας σε τέτοιες δύσκολες περιστάσεις, είναι στηρικτικός και αγαπητικός σύμφωνα με την παραβολή του ασώτου υιού⁷⁵, έχοντας πάντα υπ' όψιν το 'εικόνα Θεού' και με άξονα το ότι «η αξία του ανθρώπινου προσώπου δεν εξαρτάται ούτε από την φυλετική, εθνική, εθνοτική, κοινωνική ή άλλη προέλευσή του, ούτε και από το νομικό status του, αλλά από το γεγονός ότι είναι πλασμένος κατά την Εικόνα του Θεού»⁷⁶. Αν είναι δύσκολος ο γάμος μεταξύ «ομοϊδεατών»⁷⁷, πόσο δυσκολότερη γίνεται η συμβίωση όταν ήδη ξεκινάει το ζευγάρι από διαφορετική αφετηρία και με διαφορετικούς στόχους;

Η άνευ όρων αποδοχή των μεικτών γάμων θα έδινε την εντύπωση ότι η σωτηριολογία της Εκκλησίας δεν είναι εν τέλει και τόσο σημαντική, κάτι που φυσικά δεν ισχύει. Δεν μπορεί όμως και η Εκκλησία που ζητά την αλληλοπερικώρηση και κοινωνία⁷⁸ να χωρίζει αυτούς που νιώθουν ενωμένοι στον κόσμο⁷⁹ και ήδη έχουν δημιουργήσει μια οικογένεια, έστω και μόνο εντός νομικού πλαισίου κι όχι εκκλησιαστικού⁸⁰ αντίκειται στην αγάπη που πάνω από όλα πρεσβεύει το ευαγγελικό μήνυμα και το σεβασμό στο κάθε πρόσωπο ως ελεύθερα επιλέγον και κοινωνούν, μια εικόνα Θεού. Είναι βέβαια κάποιες φορές δυσδιάκριτη η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα σε αυτή την αρχή και την υπαναχώρηση σε βασικές δογματικές και σωτηριολογικές αλήθειες, που δεν πρέπει να συμβεί γιατί θα σημαίνει την υποβάθμιση του ευαγγελικού μηνύματος.

Διαπιστώνεται η ολοένα μειούμενη επιρροή της Εκκλησίας στην επιλογή συντρόφων καθώς και στην αντίληψη των νέων –κυρίως- για τη θεολογία του γάμου. Ο πλούτος και το βάθος των λόγων των Πατέρων και των Αποστόλων –ιδιαίτερα του

⁷⁴ Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 21-22

⁷⁵ Όπως και του καλού Σαμαρείτη, και βέβαια το παράδειγμα του καλού Ποιμένος που άφησε τα 99 για να βρει το «απολωλός πρόβατο».

⁷⁶ Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος, *Θεμελιώδεις αρχές ποιμαντικής διακονίας προς τους μετανάστες και πρόσφυγες*, σελ. 9

⁷⁷ Βλ. αναλυτικά *Ποιμαντική γάμων, οικογενείας και ισότητας των δύο φύλων*, σελ. 94-97, 140-143, 144-152 και 164-166.

⁷⁸ «Η Ορθόδοξη Εκκλησία μας κατανοεί τον άνθρωπο ως 'εικόνα Θεού' και την κοινωνία των ανθρώπων κατά το πρότυπο της κοινωνίας των προσώπων της Αγίας Τριάδας ως σχέση αγάπης.», Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος, *Θεμελιώδεις αρχές ποιμαντικής διακονίας προς τους μετανάστες και πρόσφυγες*, σελ. 1

⁷⁹ Το ίδιο συμβουλεύει και ο Παύλος στις επιστολές του: Α' Κορ. 7,16 και Α' Κορ. 7,14

⁸⁰ Σημαντική είναι η τοποθέτηση του Μητροπολίτου Γορτυνίας Ιερεμίου στο *Πολιτικοί γάμοι –ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ποιμαντική προσέγγιση*, σελ. 2-6, όπου ο πολιτικός γάμος θεωρείται ως περίοδος μνηστείας, για λόγους επείκειας και οικονομίας, με όλες τις συνέπειες αυτής της θεώρησης.

Χρυσοστόμου⁸¹ και του Παύλου⁸²- για το θέμα είτε ερμηνεύονται αποσπασματικά, και συνεπώς εύκολα παρερμηνεύονται προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση, είτε αγνοούνται⁸³ πλήρως από αυτούς τους οποίους αφορούν: μελλόνυμφους και εγγάμους, με αποτέλεσμα να αυξάνονται τα προβλήματα στη συζυγική και οικογενειακή ζωή, ακόμα κι αν δεν αναφερόμαστε σε μεικτούς γάμους, που έχουν πρόσθετες δυσκολίες. Επικρατεί, λοιπόν, η κοσμική αντίληψη, απογυμνώνοντας το Μυστήριο στα μάτια τους από τη βασική του λειτουργία, τη μετάδοση χάριτος⁸⁴, και υποβιβάζοντάς το σε απλή κοινωνική εκδήλωση. Όμως,

ως Μυστήριο ενεργεί τη μεταμόρφωσιν της ενώσεως (ανδρός και γυναικός) σύμφωνα με τις διαστάσεις της Εκκλησίας, ώστε να οικοδομήσουν από κοινού ο άνδρας και η γυναίκα την μικρή τους κατ' οίκον εκκλησίαν, τόπον της παρουσίας της Αγίας Τριάδος και έκφραση της Βασιλείας⁸⁵.

2. Προτάσεις

Η Ποιμαντική επιστήμη εξ ορισμού ασχολείται με την αιχμή του δόρατος στα εκκλησιαστικά θέματα: εντοπίζει δυσκολίες, προβλήματα, αδυναμίες, σημεία που χρήζουν ανάλυσης και εκκλησιαστικής διαποίμανσης: «*Η Εκκλησία μας έχει έναν εσχατολογικό προσανατολισμό και η ποιμαντική της πρέπει να συμβαδίζει σ' αυτήν την κατεύθυνση*»⁸⁶. Από τη Δογματική και τους Κανόνες άρεται εργαλείων και πλαισίων και αντιστρόφως ανατροφοδοτεί τους ποιμενάρχες (ιερωμένους και ακαδημαϊκούς) για τις ανάγκες του πληρώματος το οποίο διακονούν. Με υπευθυνότητα οφείλει να εκπληρώνει το έργο της, ώστε να αποβαίνει η Εκκλησία ουσιαστικό στήριγμα των πιστών, αλλά και να μην παραχαράσσεται η σωτηριολογική διάσταση του ευαγγελικού μηνύματος. Η θεολογία του γάμου προσφέρει σημαντικά στηρίγματα στα ζευγάρια για την κοινή τους

⁸¹ Ο συγκεκριμένος Πατέρας έχει ικανό αριθμό έργων που αναφέρονται στην οικογενειακή ζωή και στους ρόλους των συζύγων, εκτός των διάσπαρτων αναφορών και σε έργα που δεν είναι αυτούσια για το θέμα αυτό.

⁸² Σε πάρα πολλές επιστολές του ο Απόστολος μιλά και παιρνάει για θέματα συζυγικής ζωής, ακόμα και για μεικτούς γάμους. Π.χ. Α' Κορ. 7,16 και Α' Κορ. 7,14

⁸³ Πρβλ. «...ο τρίτος παράγοντας που οδηγεί σε τέτοιους γάμους είναι η παχυλή άγνοια, η οποία δεν είναι μικρότερη στις περιπτώσεις που κάποιοι διανοούμενοι ή εγκυκλοπαιδιστές έχουν διαβάσει και μερικά βιβλία, ή ακόμη και το Κοράνιο. Αυτό που πρέπει να διαβάσει κανείς είναι η προσωπική βιογραφία και το πολιτισμικό background», Παπαντωνίου, Αντ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 18

⁸⁴ Πρβλ. Φούντας, Ιερεμίας, Αρχιεπίσκοπος Γορτυνίας, *Πολιτικοί Γάμοι – Ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ποιμαντική προσέγγιση*, «Απλή Κατήχηση», αρ. 100, σελ. 2

⁸⁵ Αλ. Σταυρόπουλου, *Μυστήριον Αγάπης – Εκκλησία Μικρά ο Γάμος εις την Ορθόδοξον Εκκλησία*, σελ. 7.

⁸⁶ *Πορίσματα διημερίδας στελεχών ποιμαντικού έργου των Ιερών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος*

ζωή⁸⁷. Ακούγοντας⁸⁸ οι νέοι και οι μελλονύμφοι το λόγο των Πατέρων και αποκτώντας μια εικόνα για τις δυσκολίες και τους στόχους ενός γάμου, αποκτώντας κριτήρια επιλογών και αποφάσεων στη ζωή τους, δεν θα βιαστούν για ζητήματα σοβαρά όπως είναι ο γάμος' θα είναι σε θέση να ζυγίσουν τις καταστάσεις και να πάρουν μελετημένες αποφάσεις.

Η βασική κατεύθυνση, συνεπώς, της ποιμαντικής κατεύθυνσης εν προκειμένω θα πρέπει να είναι ενημερωτική και προληπτική⁸⁹ των προβλημάτων, καθώς αναφερόμαστε σε αποφάσεις ζωής που επηρεάζουν όχι μόνο μεμονωμένα άτομα, αλλά και οικογένειες. Σαφώς δεν νοείται ως «συνταγολόγιο» αντιμετώπισης του κάθε θέματος' η πρακτική -και η θεωρία- της ποιμαντικής έχει υπερβεί κάθε τέτοια αντίληψη, γνωρίζοντας τη βασική έννοια της διάκρισης και οικονομίας που διαφοροποιούν ανθρώπους και καταστάσεις και αναγνωρίζουν εξατομικευμένες ανάγκες διαποίμανσης: *«Η ύπαρξη ενός δυναμικού μοντέλου, που εκ των προτέρων και κατ' αρχήν αποκλείει τη στατικότητα, θα μας βοηθήσει ν' αποφύγουμε τον πειρασμό να υποτάξουμε το σημερινό γάμο και την οικογένεια και να τους περιχαράκωσουμε σ' ένα μοντέλο»⁹⁰*

Μία πρόταση, λοιπόν, προληπτικής μορφής είναι η **προετοιμασία νέων**, όπως ήδη λειτουργεί αντίστοιχα η προετοιμασία μελλονύμφων⁹¹, που ιδανικά θα πρέπει να καλύπτει *«τρεις άξονες: α) θεολογία του γάμου, β) τελετουργική και συμβολική γλώσσα της Ακολουθίας του γάμου και γ) πνευματικές κατευθύνσεις και ασκητική των συζύγων μέσα στο γάμο»⁹²* όπου μπορεί να ενταχθεί και η **ενημέρωση σχετικά με τα ήθη και τη θεολογία των άλλων θρησκειών**, ώστε να είναι ενήμεροι και ρεαλιστές για την πραγματικότητα του οικογενειακού έθους, ήθους και δικαίου των άλλων θρησκειών,

⁸⁷ π. Β. Βολοδάκης, *Ο Γάμος. Κατάργηση των φύλων*, Πατρώνος Γ. Π., *Θεολογία και Εμπειρία του Γάμου*

⁸⁸ Φούντας, Ιερεμίας, Αρχιεπίσκοπος Γορτυνίας, *Πολιτικοί Γάμοι – Ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ποιμαντική προσέγγιση*, «Απλή Κατήχηση», αρ. 100, σελ. 5

⁸⁹ «Χρειάζεται να συνειδητοποιήσουμε ότι δεν μπορούμε να προσφέρουμε ουσιαστική βοήθεια με 'πυροσβεστικά μέτρα'. Η προσπάθειά μας πρέπει να τείνει στο να βοηθήσουμε τα νέα ζευγάρια να μάθουν να αντιμετωπίσουν τις κρίσεις που θα έχουν και όχι να τρέξουμε να τους σώσουμε μόνο όταν βρεθούν σε κρίση.» Κοφινάς Στ., Κοφινάς, Στ., *Πολιτικοί γάμοι-ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων-ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση στην ημερίδα της Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας παιδιού και Δημογραφικού προβλήματος στο Κιανούριο Λαμίας στις 3/7/2004, σελ. 3

⁹⁰ Σταυρόπουλος, Αλεξ., *Ποιμαντικές Προοπτικές για το γάμο και την οικογένεια*, Πρακτικά της Β' διεπιστημονικής συσκέψεως «Γάμος και οικογένεια. Διαπιστώσεις και προοπτικές», 5-6/11/2004 από τη Ε.Σ.Ε. Γάμου, οικογενείας, προστασίας παιδιού και δημογραφικού προβλήματος, εκδ. Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη, αρ. 18, σελ. 205

⁹¹ Υπάρχει Κέντρο Προετοιμασίας Μελλονύμφων στη Ι.Μ. Φθιώτιδος, και βέβαια Σχολές Γονέων σε όλη την επικράτεια της Εκκλησίας της Ελλάδος.

⁹² *Πορίσματα*, Πρακτικά της Β' διεπιστημονικής συσκέψεως «Γάμος και οικογένεια. Διαπιστώσεις και προοπτικές», 5-6/11/2004 από τη Ε.Σ.Ε. Γάμου, οικογενείας, προστασίας παιδιού και δημογραφικού προβλήματος, εκδ. Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη, αρ. 18, σελ. 218

ώστε να μην έχουν ουτοπικές προσδοκίες από έναν γάμο με αλλόθρησκο, αλλά να μπορούν να υπολογίσουν τις δυσκολίες⁹³ σε βάθος χρόνου, κατά το δυνατόν, και, ει δυνατόν, να τις αποφύγουν ή να τις προσπελάσουν ευκολότερα. Φυσικά μια τέτοια προσέγγιση δεν πρέπει να λάβει τη μορφή εκφοβισμού ή δαιμονοποίησης των άλλων θρησκευτικών συνηθειών, αλλά να προσφέρει ρεαλιστική και ψυχραιμη πληροφόρηση, ώστε να είναι και αξιόπιστη ως κριτήριο επιλογής συντρόφου: *«είναι σημαντικό να αναδεικνύουμε σε κάθε περίπτωση με το δικό μας έμπρακτο παράδειγμα την ουσία του γάμου και της οικογένειας. Κανείς δεν δικαιούται να κρίνει και να αναθεματίζει άλλες επιλογές σχέσεων και ζωής. Αποτελεί όμως δική μας ευθύνη να εξηγήσουμε τι εννοούμε, να δείξουμε ποια είναι η ενναλακτική πρόταση, τόσο για τις ανθρώπινες σχέσεις, όσο και για τις πολιτικές του κράτους.»*⁹⁴. Η υλοποίηση αυτού του πλαισίου δράσης προϋποθέτει, αυτόνοτητα την *«επιμόρφωσι των κληρικών, των κατηχητών και των στελεχών του ποιμαντικού έργου της Εκκλησίας στη νέα κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα, αλλά και σε θέματα επικοινωνίας και ειδικά γνώσης της ‘τέχνης του διαλόγου’»*⁹⁵ και ιδιαίτερος σε θέματα οικογένειας⁹⁶, τα οποία βεβαίως περιλαμβάνουν και τους γάμους Ορθοδόξων με αλλοθρήσκους και ετεροδόξους.

⁹³ Για τους μεικτούς γάμους Χριστιανών γυναικών με Μουσουλμάνους άνδρες η Δρ. Δημοσθένους-Πασχαλίδου αναφέρει (ενδεικτικά): 1. «Η συγκατάθεση ή μη της γυναίκας, αναφορικά με την εξάσκηση του δικαιώματος του άνδρα προς λύση του γάμου με αποκοπή, δεν έχει καμία σημασία. Η γυναίκα είναι ουσιαστικά αδύνατη στη Shari'a για κάθε είδους αντίδραση. ...Μεγάλη σημασία για τους μεικτούς γάμους έχει το γεγονός, πώς **σε αρκετές ισλαμικές χώρες το Μουσουλμανικό Δίκαιο είναι αρμόδιο και για την εκδίκαση υποθέσεων μη μουσουλμάνων υπηκόων**. Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα χωρών, στις οποίες το Μουσουλμανικό Δίκαιο απολαμβάνει τόσο μεγάλης νομικής αναγνώρισης, είναι τα εξής: Αφγανιστάν, ...Τυνησία, ...Κουβέιτ, ...Λιβύη», Δημοσθένους-Πασχαλίδου, *“Problems which arise from the Dissolution of Mixed Marriages between Christians and Muslims”*, Απόστολος Βαρνάβας 57 (Σεπτέμβριος 1996) 9, 378-379. 2. «Χωρίς την άδειά του [συζύγου της] δεν μπορεί να κάνει επισκέψεις ούτε και να έχει ελεύθερη επαγγελματική ζωή. Η απαγόρευση αυτή υπάρχει και σε νεότερες νομοθεσίες, όπως, παραδείγματος χάριν, στην Αίγυπτο, στη Συρία, στο Ιράν, και στο Ιράκ. ...Η γυναίκα είναι υποχρεωμένη να έχει συζυγικές σχέσεις με τον άνδρα της, εκτός εάν ο τελευταίος δεν έχει καταβάλει το συμφωνημένο μέρος της προίκας ή εάν, ένεκα νηστείας, δικαιούται να αρνηθεί. Αδικαιολόγητη άρνηση των συζυγικών σχέσεων δίνει αυτόματα το δικαίωμα στον άνδρα για έκφραση της αποκομής. Το ίδιο αποτέλεσμα έχει και η τυχόν χρήση αντισυλληπτικών εκ μέρους της γυναίκας.

Το ιερό βιβλίο των μουσουλμάνων επιτρέπει στους άνδρες να τιμωρούν τις γυναίκες σε περιπτώσεις απειθείας, μη εφαρμογής των καθηκόντων τους, αλλά και για λόγους καλύτερης του χαρακτήρα. ...Για να λάβουν [οι γυναίκες] μέρος στις εκλογές πρέπει να παρουσιάσουν ταυτότητα με φωτογραφία, πράγμα που προϋποθέτει φωτογράφιση χωρίς το ‘φερετζέ’, και που, όπως είναι φυσικό, δεν γίνεται επιτρεπτό από αρκετούς Πακιστανούς συζύγους. ...Η πολυγαμία έχει απαγορευθεί μόνο στην Τουρκία, στην Τυνησία και στην Ακτή του Ελεφαντόδοντος», Δημοσθένους-Πασχαλίδου, *“The Position of the Woman in Muslim Family”*, Απόστολος Βαρνάβας 56 (Οκτώβριος-Νοέμβριος 1995) 10-11, 400-402.

⁹⁴ Όλγα Στασινοπούλου, *Η κοινωνική πολιτική για τη στήριξη του Γάμου*, Πρακτικά της Β΄ διεπιστημονικής συσκέψεως Γάμος και οικογένεια. Διαπιστώσεις και προοπτικές, 5-6/11/2004 από τη Ε.Σ.Ε. Γάμου, οικογένειας, προστασίας παιδιού και δημογραφικού προβλήματος, εκδ. Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη, αρ. 18, σελ. 175

⁹⁵ Πορίσματα διημερίδας στελεχών ποιμαντικού έργου των Ιερών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος, www.ecclesia.gr

⁹⁶ Ενδεικτικά αναφέρω: «-ο ρόλος της ενορίας και της κάθε Μητροπόλεως όσον αφορά στην καλλιέργεια της εκκλησιαστικής συνείδησης των νέων που πρόκειται να οδηγηθούν στο μυστήριο του γάμου, οφείλει να γίνει με πιο προσιτό και σύγχρονο τρόπο, χρησιμοποιώντας τη σύγχρονη τεχνολογία, την πληροφορία μέσω των ιστοσελίδων των Μητροπόλεων και των ενοριών. -Θεωρείται χρήσιμο να υπάρχουν στις ενορίες προγράμματα για όλη την οικογένεια, ώστε να ενημερώνονται τα μέλη της για την εκκλησιαστική ζωή και την αντιμετώπιση διαφόρων προβλημάτων στην καθημερινή ζωή. -Οι πνευματικοί πατέρες πρέπει

Μία ανάλογη ενημέρωση μπορεί να γίνεται και στα πλαίσια των κατηχητικών σχολείων για τα παιδιά του γυμνασίου και κυρίως του λυκείου. Το μάθημα των θρησκευτικών –εκ μέρους του Υπουργείου Παιδείας πλέον κι όχι της εκκλησίας της Ελλάδος αποκλειστικά- τη χρονιά της δευτέρας ή τρίτης λυκείου θα μπορούσε επίσης να αφιερώνει μερικά κεφάλαια σε πιο καθημερινές πλευρές των άλλων θρησκειών –στις οποίες ανήκουν και οι αντιλήψεις για την οικογενειακή ζωή και την κοινωνική δομή και ηθική- που είναι και εύκολα αντιληπτές από τα παιδιά. Έτσι, ακόμη και ο πληθυσμός που δεν εκκλησιάζεται συχνά ή πολύ περισσότερο δεν παρακολουθεί τις ενοριακές δραστηριότητες (κατηχητικό, σχολές γονέων) αλλά παρ’ όλα αυτά διατηρεί μια πίστη στο Χριστιανισμό, έστω και απόμακρη, θα έχει την ενημέρωση που του χρειάζεται για το θέμα.

Για όσα ζευγάρια έχουν ήδη παντρευτεί με αλλόθρησκους και επιζητούν τη βοήθεια της Εκκλησίας, θα ήταν πολύ χρήσιμο να υπάρχουν σε επίπεδο ενορίας (ιδανικά) ή αρχιεπισκοπής (σε μια πιο ρεαλιστική βάση) άνθρωποι κατηρητισμένοι, που θα μπορούν να διοργανώνουν ενημερωτικά σεμινάρια, αν χρειαστεί, και θα είναι διαθέσιμοι για συμβουλευτική οικογενειών ή ατόμων (συζύγων και παιδιών) προερχομένων από μεικτούς γάμους. Είναι κάτι που μπορεί να ενταχθεί στα υπάρχοντα κέντρα οικογένειας, ακόμα και σε προγράμματα σχολών γονέων ή ομιλιών στις ενορίες.

Οι μεικτοί γάμοι είναι μια αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα που απαιτεί τη δραστηριοποίηση και το ενεργό ενδιαφέρον της Εκκλησίας, με πνεύμα αγάπης.

να καλλιεργήσουν μία προσωπική σχέση με τα ζευγάρια που πρόκειται να παντρευτούν και να τους εξηγήσουν το νόημα του μυστηρίου, αλλά και τα δεδομένα της συζυγικής ζωής. Η διαδικασία συμπλήρωσης των εντύπων και των άλλων δηλώνσεων για την έκδοση της ‘αδειας γάμου είναι μια καλή ευκαιρία για ‘τετοιου είδους ποιμαντικές συζητήσεις», *Πορίσματα*, Πρακτικά της Β΄ διεπιστημονικής συσκέψεως Γάμος και οικογένεια. Διαπιστώσεις και προοπτικές, 5-6/11/2004 από τη Ε.Σ.Ε. Γάμου, οικογένειας, προστασίας παιδιού και δημογραφικού προβλήματος, εκδ. Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη, αρ. 18, σελ. 218-219

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναστάσιος, (Γιαννουλάτος), Αρχιεπίσκοπος Τιράνων και πάσης Αλβανίας, *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία, μελετήματα Ορθόδοξου προβληματισμού*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2000.

--, *Τκνη από την αναζήτηση του υπερβατικού. Συλλογή θρησκευολογικών μελετημάτων*, σειρά: Έθνη και λαοί, αρ. 1, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2004.

Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος, *ο Γάμος στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, ομιλία στο Δ' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων 3/11/2002, www.ecclesia.gr/Archbishop/ekklisia.

--, ομιλία στο Β' Ιερατικό Συνέδριο της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών «Ποιμαντική των οικονομικών μεταναστών», 13/5/2003, *Θεμελιώδεις αρχές ποιμαντικής διακονίας προς τους μετανάστες και πρόσφυγες*, www.ecclesia.gr/Archbishop/ekklisia

--, ομιλία *Προβλήματα της Ελληνικής Οικογένειας. Προβληματισμός και μέτρα από την Εκκλησία. Προτάσεις διά την Πολιτεία*, www.ecclesia.gr/Archbishop/ekklisia.

--, εναρκτήρια ομιλία στο Δ' Πανελλήνιο Λειτουργικό Συμπόσιο Στελεχών Ιερών Μητροπόλεων με θέμα «Ο γάμος στην Ορθόδοξη Εκκλησία», www.ecclesia.gr/Archbishop/ekklisia 3/11/2002.

--, *Η διαπολιτισμική αγωγή στα πλαίσια της Ορθόδοξης πίστης και διδασκαλίας*, 31/1/2002 www.ecclesia.gr/Archbishop/ekklisia/31-1-2002.html.

Βολουδάκης, Βασίλειος, Ε., πρωτοπρ., *Ο Γάμος. Κατάργηση των φύλων*, εκδ. Χειρόγραφο, Αθήνα 2005.

Γεώργας, Δημήτριος, *Γάμος και οικογένεια στην Ευρωπαϊκή και την Ελληνική πραγματικότητα: Κοινωνικοψυχολογικές προσεγγίσεις*, ομιλία στη Β' Διημερίδα με θέμα: *Γάμος και Οικογένεια: διαπιστώσεις και προοπτικές*, 5-6/11/2004 (προ της εκδόσεως, από το σώμα των πρακτικών).

Δημοσθένους-Πασχαλίδου=Δημοσθένους-Πασχαλίδου, Αρετή, Π., *Η λύση του γάμου στο Μουσουλμανικό Δίκαιο με ειδική αναφορά στα προβλήματα των μεικτών γάμων*, έρευνα νομική-θρησκευολογική, διατριβή επί διδακτορία (δακτυλογραφημένο αντίτυπο), Λευκωσία 1996. (Υπάρχει έκδοση από τις εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 2005).

Δημοσθένους-Πασχαλίδου, Αρετή, Π., *“Islam. The religion of the Muslims”*, Πεμπουσία 3 (2000), σελ. 84-91.

-- *“Problems which arise from the Dissolution of Mixed Marriages between Christians and Muslims”*, Απόστολος Βαρνάβας 57 (Σεπτέμβριος 1996) 9, 376-382.

-- *“The Position of the Woman in Muslim Family”*, Απόστολος Βαρνάβας 56 (Οκτώβριος-Νοέμβριος 1995) 10-11, 399-404.

-- *“The Christian Wife in the Muslim Country of her husband”*, Απόστολος Βαρνάβας 57 (Μάρτιος 1996) 3, 116-123.

-- *“The administration of Marriage Sacrament in the Law of Latin Church and The Character of Marriage Contract under Muslim Law”*, Απόστολος Βαρνάβας 58 (Φεβρουάριος 1997) 2, 76-87.

-- *“Modernization Trends in the Law of Latin Church –Conservative Fundamentalist Trends in the Law of Muslim Countries”*, Απόστολος Βαρνάβας 59 (Απρίλιος 1998) 4, 158-172.

Ευθυμίου, Κων/νου, Ε., *ο Γάμος και η μετασκευή του «εξ αρρωστίας εις ρώσιν»*, Θεσσαλονίκη 2001, εκδ. Αντ. Κ. Ευθυμίου.

Θερμός, Βασίλειος, πρωτοπρεσβύτερος, *Έρωτας και γάμος: μυστήριο αγάπης*, <http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/commitees/family/txt2.html>

Κοφινάς, Σταύρος, πατήρ, *Πολιτικοί Γάμοι – Ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ψυχολογική προσέγγιση*, εισήγηση σε ημερίδα που διοργάνωσε η Σ.Ε.

Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας Παιδιού και Δημογραφικού Προβλήματος στο Καινούριο Λαμία στις 3/7/2004 (προ της εκδόσεως, αντίτυπο από το σώμα των πρακτικών).

Μεικτοί γάμοι, ecclesia.gr

Μπολιτέσος, Τριαντάφυλλος, Κ., *η θεολογία της πολυπολιτισμικότητας στην Καινή Διαθήκη. Η ευλογία της ετερότητας' συνέπειες και προεκτάσεις*, Αταλάντη 2000.

Μπουγάτσος, Νίκος, Θ., *Η ορθόδοξη θεολογία για το σκοπό του γάμου*, εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα 1989.

Μουζέλης, Ν., *Πόλεμος πολιτισμών: τα τρία σενάρια για το μέλλον της ανθρωπότητας*, Νέες Εποχές, το Βήμα, 23/10/2001.

Νικολόπουλος, Παν., *Άσκηση και αγιότητα στο γάμο. Προσεγγίζοντας την άσκηση στο γάμο*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1998.

Παπαθανασίου, Αθαν., Ν., «*Αφρικανικός Γάμος και Χριστιανισμός. Εισαγωγή σε ιεραποστολικά και κανονικά ερωτήματα*», ανάτυπο από την Επιστημονική Επετηρίδα της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, τ. Α', Αθήνα 1995, σελ. 815-852.

--«*Ο Παραδοσιακός Αφρικανικός Γάμος. Μια Απόπειρα εμπειρικής Έρευνας*», ανάτυπο από το Δελτίο Βιβλικών Μελετών, τ. 21-22, Ιανουάριος 2002-Δεκέμβριος 2003, σελ. 365-381.

Παπαντωνίου, Αντώνιος, Κ., *Πολιτικοί Γάμοι – Ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων. Κοινωνιολογική προσέγγιση*, εισήγηση σε ημερίδα που διοργάνωσε η Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας Παιδιού και Δημογραφικού Προβλήματος στο Καινούριο Λαμία στις 3/7/2004 (προ της εκδόσεως, αντίτυπο από το σώμα των πρακτικών).

--«*Η Έννοια της Πολυπολιτισμικότητας*», Θεολογία, τ. 77, τευχ. 2, Ιούλιος –Δεκέμβριος 2006, εκδ. Κλάδου Εκδόσεων Επικοινωνιακής Και Μορφωτικής Υπηρεσίας Της Εκκλησίας Της Ελλάδος, σελ. 581-612.

Παπαρηγόπουλου-Σκορίνη, Φώνη, *Γάμος και Οικογένεια: η Ελληνική και η Ευρωπαϊκή πραγματικότητα (νομική προσέγγιση)*, ομιλία στη Β' Διημερίδα με θέμα: *Γάμος και Οικογένεια: διαπιστώσεις και προοπτικές*, 5-6/11/2004, (προ της εκδόσεως, από το σώμα των πρακτικών).

Πατρώνου, Γεωργίου, Π. *Θεολογία και εμπειρία του γάμου. Στοιχεία για μια Ορθόδοξη βιβλική ανθρωπολογία*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1992.

Πέτρου, Ιωάννης, Σ., *Πολυπολιτισμικότητα και θρησκευτική ελευθερία*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005.

Περσελής, Εμμανουήλ, Π., *Κατήχηση και Παιδεία. Μελετήματα Χριστιανικής Θρησκευτικής Αγωγής*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2003.

Περσελής, Εμμανουήλ, Π., *Πίστη και Χριστιανική Αγωγή. Η θεωρία των σταδίων ανάπτυξης της πίστης του James W. Fowler*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2005.

Πρακτικά της Β' διεπιστημονικής συσκέψεως *Γάμος και οικογένεια. Διαπιστώσεις και προοπτικές*, 5-6/11/2004 από τη Ε.Σ.Ε. Γάμου, οικογενείας, προστασίας παιδιού και δημογραφικού προβλήματος, εκδ. Κλάδου Εκδόσεων της Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, σειρά Ποιμαντική Βιβλιοθήκη, αρ. 18

Πορίσματα διημερίδας στελεχών ποιμαντικού έργου των ιερών Μητροπόλεων της Εκκλησίας της Ελλάδος, www.ecclesia.gr

Σκουτέρης, Κων., Β., *Ορθοδοξία, Ευρώπη και Μέση Ανατολή*, http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/selides_katixisis.

Σταυρόπουλος, Α. Μ., *Ποιμαντική Γάμου, Οικογενείας και Ισότητας των δύο φύλων (διδασκτικές σημειώσεις)*, εκδ. Παν/μιου Αθηνών, Αθήνα 2004.

Σταυρόπουλος Α. Μ., *Μυστήριο Αγάπης – Εκκλησία Μικρά ο Γάμος εις την Ορθόδοξον Εκκλησία*, ανάπτυπο από το περιοδικό «Κοινωνία», τευχ. 2, 1975.

Φούντας, Ιερεμίας, Αρχιεπίσκοπος Γορτυνίας, *Πολιτικοί Γάμοι – Ελεύθερες συμβιώσεις μεταξύ Ορθοδόξων και αλλοθρήσκων: ποιμαντική προσέγγιση*, «Απλή Κατήχηση», αρ. 100, (υπάρχει και ως εισήγηση σε ημερίδα που διοργάνωσε η Σ.Ε. Γάμου, Οικογενείας, Προστασίας Παιδιού και Δημογραφικού Προβλήματος στο Καινούριο Λαμίας στις 3/7/2004).

Braudel, Bernard, *Γραμματική των πολιτισμών*, εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2007.

Chirban, John, T., *Psychological stressors in mixed marriages*, *Intermarriage: Orthodox Perspectives*, *The Greek Orthodox Theological Review*, σελ. 105-120.

Cuche, Denys, *Η έννοια της κουλτούρας στις Κοινωνικές Επιστήμες*, εκδ. Τυπωθήτω-Γιώργος Δάρδανος, Αθήνα 2001.

Taylor, Charles, *Πολυπολιτισμικότητα. Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 2006⁴.

Williams, Raymond, *Κουλτούρα και Ιστορία*, σειρά Κλειώ –Ιστορία και θεωρία, αρ. 3, εκδ. «Γνώση», Αθήνα 1994.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Religiously Mixed Couples: Cupid's Arrow Often Hits People of Different Faiths

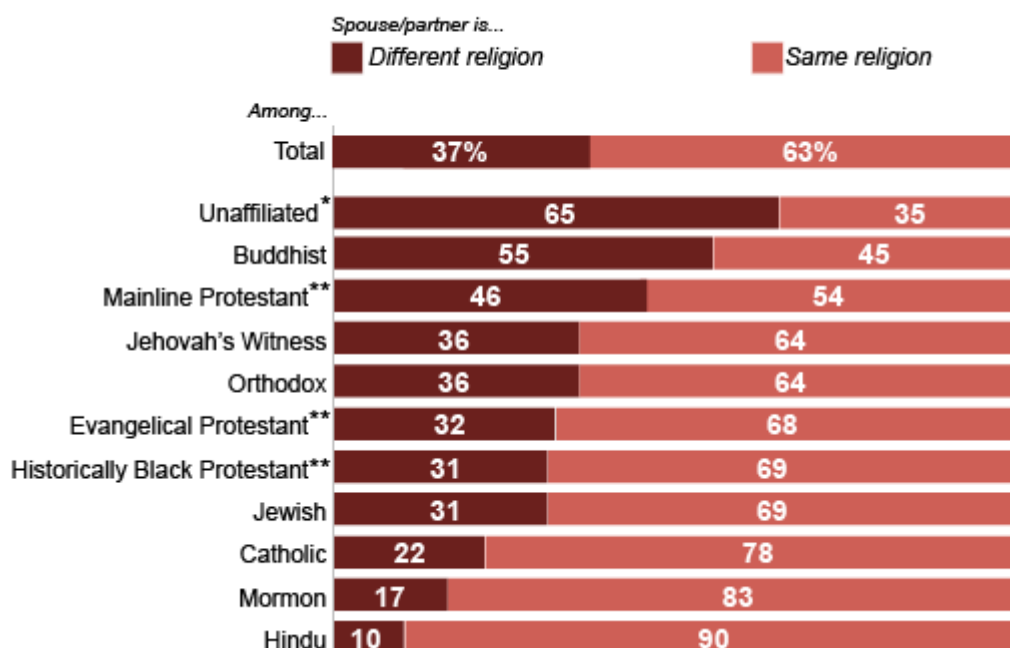
Feb. 10, 2009

The [U.S. Religious Landscape Survey](#) finds that more than one-in-four (27%) American adults who are married or living with a partner are in religiously mixed relationships. If people from different Protestant denominational families are included - for example, a marriage between a Methodist and a Lutheran - nearly four-in-ten (37%) couples are religiously mixed.

The survey, conducted by the **Pew Research Center's Forum on Religion & Public Life**, finds that people who are unaffiliated with a particular religion are the most likely (65%) to have a spouse or partner with a different religious background. Buddhists (55%) also are likely to be married or living with a partner with a religious background different from their own.

In contrast, the individuals least likely to marry or live with a partner outside their faith include Hindus (only 10% are married to or live with someone of a different religion), Mormons (17%) and Catholics (22%).

Patterns in religiously mixed marriages and partnerships

Source: [Pew Forum U.S. Religious Landscape Survey](#), conducted in 2007 and released in 2008. Based on respondents who say they are married and respondents who say they are living with a partner.

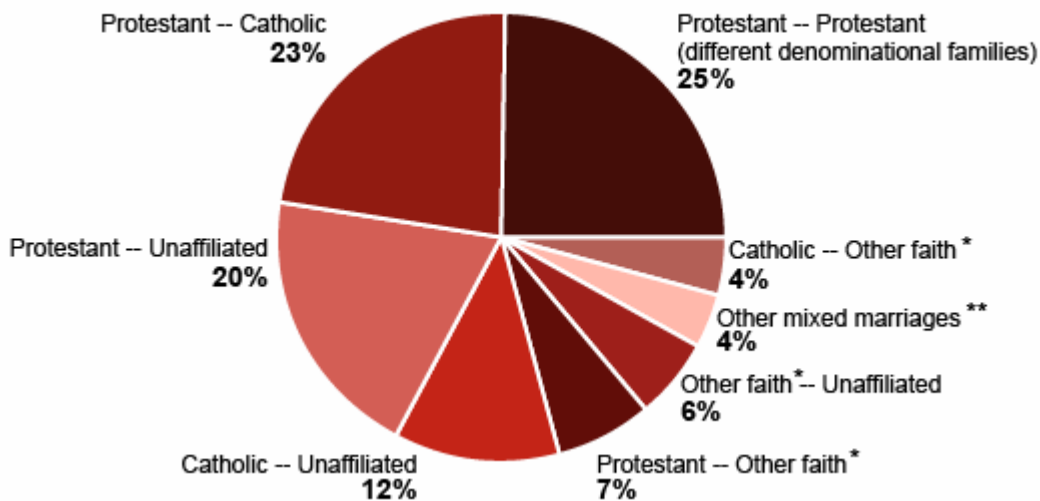
* Includes marriages and partnerships between people from different segments of the unaffiliated population (e.g., a marriage between an atheist and an agnostic).

** Includes marriages and partnerships between people from different Protestant denominational families

(e.g., a marriage between a Methodist and a Lutheran).

Among all religiously mixed marriages and partnerships, the most common combinations are Protestant-Protestant, where each partner is from a different denominational family (25%); Protestant-Catholic (23%); and Protestant-Unaffiliated (20%).

Composition of religiously mixed marriages and partnerships in the U.S.

Source: [Pew Forum U.S. Religious Landscape Survey](#), conducted in 2007 and released in 2008.

* "Other faith" includes all respondents identifying as something other than Protestant, Catholic or unaffiliated.

** "Other mixed marriages" includes marriages and partnerships between people of different faiths within the "Other faith" group, as well as marriages and partnerships between people from different segments of the unaffiliated population (e.g., a marriage between an atheist and an agnostic).

Note: Numbers may not sum to 100 due to rounding.